

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Jenni Stavare

Könsrelaterad förföljelse
- en feministisk kritik av svensk flyktingrätt

Examensarbete
30 högskolepoäng

Leila Brännström

Internationell rätt

Termin 9

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRORD	4
FÖRKORTNINGAR	5
1 INLEDNING	6
1.1 Bakgrund	6
1.2 Syfte och frågeställningar	7
1.3 Metod	8
1.4 Teori	9
1.4.1 Dikotomi mellan privat/offentlig	9
1.4.2 Genus eller socialt konstruerat kön	10
1.5 Material	11
1.5.1 Förarbeten och riktlinjer	12
1.5.2 Feministisk rättskritik	12
1.5.3 Illustrativa rättsfall	13
1.6 Avgränsning	14
1.7 Relevanta begrepp	14
1.8 Disposition	15
2 FLYKTINGRÄTTEN	17
2.1 Introduktion	17
2.2 Rekvisiten för flyktingstatus	17
2.3 Konventionens tillämpning	19
3 KVINNORS SKYDDSBEHOV	21
3.1 Manlig norm i asylrätten	21
3.2 Genusperspektiv belyser normer	23
3.3 Sammanfattning av kritiken	25

4	KÖN SOM SKYDDSGRUND	27
4.1	Bakgrund	27
4.2	Könsrelaterad, könsspecifik	28
4.3	Materiell innebörd	29
4.3.1	Könsrelaterad förföljelse	29
4.3.2	Förföljelse på grund av kön	30
4.3.2.1	Brott mot normer och föreskrifter	31
4.3.2.2	Våld i privat sfär	32
4.3.3	Den kausala länken	33
4.4	Tillämplig skyddsgrund	33
4.4.1	Kön inte en egen skyddsgrund	34
4.4.2	Kön och viss samhällsgrupp	35
4.5	Jämförande analys	37
4.5.1	Problemlösande ansats	37
4.5.2	Genusterminologi och manlig norm	37
4.5.3	Diskrepanser och brister	38
5	ILLUSTRATIVA RÄTTSFALL	40
5.1	Rättsfallsanalys MIG 2008:39	40
5.1.1	Omständigheterna i målet	40
5.1.2	Bedömningen av skyddsbehovet	40
5.1.3	Domstolens slutsats	41
5.1.4	Analys	41
5.2	Rättsfallsanalys MIG 2011:8	42
5.2.1	Omständigheterna i målet	43
5.2.2	Bedömning av skyddsbehovet	43
5.2.3	Domstolens slutsats	44
5.2.4	Analys	44
5.3	Rättsfallsanalys MIG 2011:6	45
5.3.1	Omständigheterna i målet	46
5.3.2	Bedömningen av skyddsbehovet	46
5.3.3	Domstolens slutsatser	47
5.3.4	Analys	47
6	ANALYS OCH SLUTSATS	50
6.1	Kritiken av flyktingrätten	50
6.2	Förföljelse på grund av kön	50
6.3	Slutsatser	52
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	55

Summary

The determination of refugee status within the scope of the 1951 Geneva Convention on Refugee Status is traditionally carried out within a framework of male experiences. The claims of female asylum-seekers are often based on gender-related persecution and thus will not fit the profile of a convention refugee. As the gendered bias of the historical interpretation of the Geneva Convention is increasingly criticised, the need for a gender-sensitive interpretation is articulated. Feminist legal theory, refugee law scholars, as well as human rights doctrine have illustrated this issue during the past twenty years. International bodies have contemporaneously produced documents aimed at mending this loophole of refugee and human rights, such as the UNHCR Guidelines on Gender-Related Persecution.

Since July 2005 it is possible for asylum-seekers to receive refugee status in Sweden, owing to a well-founded fear of persecution on account of gender. This is due to an amendment of the Swedish Aliens Act in which gender was added as a ground for protection in the main refugee definition, being a subcategory of the ground membership of a particular social group. By this amendment Sweden meant to adapt its relevant legislation to an increasing gender awareness in refugee law discourse over the past decades, recognising the difficulties women meet in receiving equal recognition for their gender-related claims for asylum.

This essay studies the Swedish law reform with the aim to uncover whether the introduction of this new ground for refugee status means that the need for a gender-sensitive development of protection assessments, as they are constructed in feminist critique of international refugee law, will be regarded and to what extent they will result in refugee status. For this purpose the essay includes a reconstruction of the legal term "persecution on account of gender (or sex)" based on Swedish legal preparatory work as well as the UNHCR Guidelines on Gender-Related Persecution, which have also acted as a contrasting source of law in those instances where Swedish law has been lacking in correspondence with the international interpretation of the Geneva Convention. The general purpose is to compare Swedish refugee law with the normative benchmarks for interpretation of the Geneva Convention that has been formulated in feminist critical theory. To achieve this, the law is scrutinized through use of both internal and external measures.

Comparing the Swedish law to the UNHCR Guidelines reveals a few discrepancies relating primarily to the construction of a separate protection ground for gender-related claims and the legal methodology in the assessment of a causal link between the persecution and a protection ground in claims regarding persecution in the private sphere. These disparities and their effects are illustrated through analysis of three legal cases dealing with gender-related protection claims.

In light of the feminist critical theory used to analyse the content of Swedish refugee law, the effects of the legal construction "persecution on the account of gender" are discussed and critiqued. The main issue put into question is whether a new ground for protection enables a legal development where gender roles are questioned within refugee status assessments by use of gender perspectives and if the male hegemony that has characterised the application of human rights is challenged or maintained.

Sammanfattning

Tillämpningen av Genèvekonventionen i flyktingmottagande länder har kritiserats av internationell doktrin inom mänskliga rättigheter för att utgå från en manlig norm och ignorera de kränkningar som kvinnor utsätts för då de utspelar sig i den privata sfären. Kvinnors förföljelse har inte samma orsaker och tar inte alltid samma form som mäns, varför de kan ha svårare att få gehör för sina skyddsbehov. Samtidigt som denna kritik formulerats har UNHCR utformat riktlinjer för att vägleda konventionsstaternas tillämpning av flyktingbegreppet i relation till könsrelaterad förföljelse.

Sedan den 1 juli 2005 kan den som känner välgrundad fruktan för förföljelse på grund av kön beviljas flyktingstatus i Sverige till följd av en lagändring som innebar att kön fördes in som en skyddsgrund i utlänningslagens flyktingdefinition som en underkategori till skyddsgrunden och rekvisitet tillhörighet till viss samhällsgrupp. Sverige har på detta sätt velat anpassa sin lagstiftning till en internationellt ökad medvetenhet om kvinnors svårigheter att på lika villkor som män nå erkännande för den förföljelse de drabbas av och som har könsrelaterade aspekter.

Denna uppsats vill undersöka om införandet av denna nya skyddsgrund innebär att kvinnors skyddsbehov, så som de formulerats i feministisk kritik av internationell flyktingrätt, beaktas och i vilken mån de kan leda till flyktingstatus enligt svensk rätt. För att göra detta har innebörden av det rättsliga begreppet ”förföljelse på grund av kön” rekonstruerats med hjälp av skyddsgrundens särskilda förarbeten och med stöd i UNHCRs riktlinjer om könsrelaterad förföljelse, vilka även fungerat som en kontrasterande rättskälla där innehållet i svensk och utländsk tolkning av Genèvekonventionen skiljt sig åt. Eftersom det övergripande syftet är att jämföra svensk rätt med normativa hållpunkter för konventionens tolkning som formulerats i feministisk kritik av rätten, används såväl rättsdogmatisk metod, som intern och extern kritik av rätten.

Vid jämförelse av svensk rätt och UNHCRs riktlinjer framträder ett par rättsliga diskrepanser, rörande hanteringen av könsrelaterade skyddsanspråk under en särskild skyddsgrund och den rättsliga metodiken vid bedömningen av kausal länk mellan förföljelse och skyddsbehov. Dessa olikheter och dess effekter illustreras i analyser av tre prejudicerande rättsfall som behandlar könsrelaterade skyddsbehov inom den svenska flyktingrätten.

I ljuset av den feministiska teorin som används för att analysera innehållet i svensk rätt problematiseras effekterna av den svenska rättens utformning. Det som främst ställs i fråga är om en ny skyddsgrund förmår bidra till att könsroller problematiseras i flyktingkapsbedömningar med användning av ett genusperspektiv samt om den manliga hegemonin som präglat tillämpningen av mänskliga rättigheter utmanas eller upprätthålls.

Förord

Att jag skrivit denna uppsats är en följd av att jag höstterminen 2011 läste kursen Kön och rätt som en övrig kurs under min sista fördjupningstermin. Även om jag inte fick förtroende för min förmåga att hantera feministisk kritisk rättsteori under kursens gång, vaknade mitt intresse att ifrågasätta rätten och hur den används för att uppnå jämställdhet eller bryta strukturer av ojämlikhet mellan män och kvinnor. Eftersom migrationsrätt i övrigt varit den röda tråden för mina fördjupningskurser har jag valt att sätta just den svenska migrationsrätten under lupp.

I arbetet med att slutföra denna uppsats, såväl som att slutföra denna utbildning, har jag haft stöd av åtskilliga personer. Först och främst vill jag tacka min handledare Leila Brännström för en fantastisk vägledning genom uppsatsarbetet. Vi har båda arbetat på distans från Lund under terminen, men detta har inte hindrat Leila från att målmedvetet guida mig framåt. För stöd och goda råd under terminen vill jag även tacka min mentor advokat Tomas Frid. Ett särskilt tack riktas till mina kollegor på Jensplus Juridik, vilka förvisso ofta har distraherat mig från uppsatsarbetet, men även inspirerat mig och mitt engagemang för ämnet.

Slutligen vill jag rikta en tanke till mina nära och kära. Jag vill tacka Kenny Kjellström för ett oupphörligt stöd under hela juristutbildningen, min familj och mina vänner för allt stöd under denna sista termin, samt särskilt Karolina Lindén och min mamma Sylvi Danung som korrekturläst och coachat mig under uppsatsskrivandets slutskede.

Förkortningar

EU	Europeiska Unionen
FGM	Female genital mutilation
FN	Förenta nationerna
GUtL	Utlänningslagen (1989:529)
UNHCR	Förenta nationernas flyktingkommissariat
UtL	Utlänningslagen (2005:716)

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Trots att flyktningbegreppet är könsneutralt författat har det funnits och finns än idag en internationell uppfattning om flyktningbegreppet som beskrivande av ett manligt subjekt. Genèvekonventionen¹ förhandlades fram som den första folkrättsliga traktatprodukten efter andra världskriget. Män som utsatts för förföljelse på grund av politiskt engagemang, religiös eller etnisk rensning har varit utgångspunkten för konstruktionen av flyktingskapet och rätten till internationellt skydd inom folkrätten.² Flyktningdefinitionen har historiskt sett tolkats ur ett manligt perspektiv och med utgångspunkt i mäns erfarenheter av förföljelse, vilket innebär att idén om förföljelse formats av den livshotande eller kränkande behandling som män har utsatts för.³ Förföljelse som drabbar kvinnor eller andra som befinner sig utanför den manliga heterosexuella normen har inte uppmärksammats som skyddsgrundande. Exempelvis har kvinnlig omskärelse, så kallad FGM, våldtäkt eller misshandel i hemmet inte betraktats som skyddsgrundande behandling. Riskerna och repressalierna som det innebär att inte följa sociala, kulturella eller religiösa normer om kön och sexualitet har inte varit betydelsefulla vid bedömning under Genèvekonventionen, vilket har uteslutit särskilt kvinnor och hbt-personer från möjligheten att erhålla internationellt skydd under konventionen. Kring detta har förts en debatt på internationell nivå om behovet av att utveckla tolkningen av konventionens skyddsgrunder.

För att hantera denna fråga om rättslig ojämlikhet i Sverige, infördes i slutet på nittiotalet den så kallade ”könsbestämmelsen” i svensk utlänningsrätt, då ”kön” skrevs in i en skyddsgrundande bestämmelse, 3 kap. 3 § 3p utlänningslagen⁴ (GUtlL), för att uppmärksamma kvinnors särskilda asylskäl. Dock ledde inte detta till någon större förbättring för asylsökande kvinnor. Bestämmelsen utsattes för hård kritik, både från rättsvetenskapligt och genusrättsligt perspektiv.⁵ Att förföljelse som har anknytning till kvinnans kön särskildes från förföljelse på andra grunder kritiserades eftersom det skapade en rättslig lågbudget-status för kvinnliga asylsökande jämfört med asylsökande män och innebar att Sverige gjorde sig skyldig till diskriminering av kvinnor.⁶ Därtill fick lagrummet en mycket begränsad tillämpning och kom enbart att innefatta förföljelse i form av befarad kvinnlig könsstympning. Andra former av könsrelaterad förföljelse saknade

¹ 1951 Convention relating to the Status of Refugees.

² Freedman, 2007, s. 69-71.

³ UNHCR Guidelines on Gender-Related Persecution, 2002, para. II.5.

⁴ SFS 1989:529.

⁵ Se bland andra Bexelius, 2001 och Folkelius & Noll, 1998.

⁶ Se mer om detta resonemang i Folkelius & Noll, 1998.

fortfarande förankring i den svenska rätten som skyddsgrundande, då dessa inte erkändes varken under flyktingdefinitionen eller andra lagrum.⁷

Lagstiftaren beslutade med anledning av kritiken att vid införandet av 2005 års nya utlänningslag lägga till kön och sexuell läggning som nya rekvisit i utlänningslagens flyktingdefinition, vilket innebär att den som idag känner en välgrundad fruktan för förföljelse på grund av kön, kan erhålla flyktingstatus, det vill säga erbjudas internationellt skydd i Sverige i egenskap av flykting.

Även om lagstiftaren givetvis syftar till att förbättra lagen till gagn för kvinnor, kan det med hänsyn till feministisk kritisk rättsteori ifrågasättas om tillskapandet av en särskild skyddskategori faktiskt utgör en lösning på rättens brister i förhållande till könsrelaterad förföljelse.

1.2 Syfte och frågeställningar

Uppsatsens övergripande syfte är att undersöka huruvida införandet av skyddsgrunden ”kön” i svensk flyktingrätt löser de problem som utpekats kring kvinnors skyddsbehov vid feministiska analyser. Den söker således svar på vilka förändringar och förbättringar som lagändringen inneburit samt i vilken mån dessa motsvarar de behov av förbättring av rätten som enligt feministisk analys behövs för att uppnå en flyktingrätt som varken har en diskriminerande utformning eller tillämpning.

För att besvara den övergripande frågeställningen används flera delmoment. Uppsatsen ämnar belysa vad skyddsgrunden ”kön” innebär så som den nu finns angiven i utlänningslagen, genom en redogörelse för innebörden av förföljelse på grund av kön i svensk rätt. Detta sker genom en rättslig rekonstruktion av begreppet förföljelse på grund av kön. Det blir även intressant att se till vilka problem som lagrummet tillskapats för att lösa. Härpå följer ytterligare en instrumentell frågeställning; vilka problem kring kvinnors skyddsbehov har synliggjorts genom feministiska rättsteoretiska analyser av flyktingrätten? Denna frågeställning besvaras med en beskrivning av de förändringar i rätten som krävs för att identifiera de skyddsbehov som finns bortom den manliga heterosexuella normen av flyktingskap. Med andra ord; vad är könsrelaterade skyddsbehov? En tredje underordnad frågeställning som kommer beröras men inte få ett heltäckande svar är: hur tillämpas bestämmelsen om förföljelse på grund av kön? Den praxis som lyfts fram ska illustrera de problem som finns i konstruktionen av skyddsgrunden och dess tillämpning. Ett sådant illustrativt grepp om praxis kan synliggöra brister i den rättsliga innebörden och även brister i tillämpningen.

Med dessa delmoment besvarade hoppas jag kunna diskutera om den rättsliga innebörden i skyddsgrunden kön täcker de könsrelaterade

⁷ Se utförlig kritik av tidigare svensk flyktingrätt i Bexelius, 2000; SOU 2004:31, s. 60 ff.

skyddsbehov som med en feministisk analys kan identifieras inom asylrätten. En frågeställning som oundvikligen berörs av det avhandlade materialet och som vidgar syftet med uppsatsen är huruvida utformningen och tillämpningen av svensk lagstiftning överensstämmer med de internationella rekommendationer om könsrelaterade skyddsbehov som ska vägleda Genèvekonventionens tillämpning.

1.3 Metod

En traditionellt rättsvetenskaplig metod kan innefatta studier av såväl rättskällor som av ett samhällsproblem och en teoretisk referensram eller någon kombination av dessa.⁸ Det huvudsakliga studieobjektet är givetvis rätten och rättskällornas gemensamma innebörd.⁹ En stor del av mitt arbete har en rättsdogmatisk prägel på så sätt att det söker fastställa hur lagrummet om förföljelse på grund av kön fungerar enligt gällande rätt och vad innebörden av det rättsliga begreppet är. Gällande lagstiftning förklaras med hänvisning till förarbeten och doktrin. Rättspraxis används däremot främst för i illustrativt syfte, för att lyfta några utvalda frågor i bestämmelsens innebörd. Rättsfallen såväl som förarbeten och internationella dokument har fungerat som empiriskt material i denna del. Den gällande rätten kontrasteras sedan genom jämförande mot såväl interna som externa måttstockar.

Den interna kritiken sker genom användning av kritisk rättspositivism som metodologisk modell då den erbjuder en möjlighet att trots rättsdogmatikens systeminterna karaktär ha en kritisk ambition i vetenskapliga arbeten. Kritiken bedrivs inomrättsligt genom att den normativa måttstocken för kritik har hämtats ur en rättslig kontext.¹⁰ I aktuellt arbete utgör internationella riktlinjer inom flyktingrätten och svenska förarbeten de huvudsakliga måttstockarna för inomrättslig kritik av svensk flyktingrätt. Rättsregeln om förföljelse på grund av kön har rekonstruerats med utgångspunkt i lagstiftning, rättspraxis, förarbeten samt juridisk doktrin och internationella rättskällor.¹¹ Syftena bakom regleringen kommer till uttryck i förarbetena och utgör ett kritiskt verktyg genom att agera som normativ jämförelsepunkt. Även riktlinjerna, vilka har rättslig auktoritet som är relevant för förståelsen av lagrummets innebörd, utgör ett normativt riktmärke.

För en extern kritik av gällande rätt används feministiska analyser av flyktingrätten. Både feministisk rättsteori och feministisk kritik av internationell flyktingrätt formar normativa måttstockar i detta hänseende. Dessa blir relevanta som jämförelsepunkter genom sitt fokus på kvinnors förhållande till rätten och den genusrelaterade aspekten av såväl utformning

⁸ Sandgren, 2006, s. 551.

⁹ Sandgren, 2006, s. 529.

¹⁰ Pettersson, 2012, s. 21-22.

¹¹ Pettersson, 2012, s. 22.

som tillämpning av skyddsgrunder under Genèvekonventionen. Den feministiska rättsteorin presenteras utförligare nedan. Den utgörs av såväl svenska som utländska verk i feministisk idétradition. Feministisk kritik av just flyktingrätten har hämtats ur internationell doktrin inom mänskliga rättigheter.

1.4 Teori

Den feministiska kritiken av rätten ska användas i senare delar av arbetet. Detta avsnitt ska presentera de teman till vilka analyserna av rätten i resten av arbetet återkommer. Förståelse för dessa synsätt på rätten och samhället är även grundläggande för att läsaren ska tillgodogöra sig den feministiska kritiken av internationell flyktingrätt som presenteras i kapitel 3 vilken ska utgöra en del av den externa kritiken av svensk rätt. I viss mån kan de teorier som skisseras nedan även utgöra en tankemässig ram för den interna kritiken av rätten, så att de utgör en avgränsning för vilka aspekter av rätten som diskuteras.

1.4.1 Dikotomi mellan privat/offentlig

Simone de Beauvoir ger i ”Det andra könet” uttryck för att den manliga normen i samhället utgör ett centralt problem för all strävan mot jämlikhet mellan könen.¹² Att världen beskrivs av männen, som männens verk och ur männens synvinkel, kan illustrera vad genusvetenskaplig forskning idag syftar till att synliggöra genom att problematisera motsatstänkandet kring kön i samhället. En manlig norm inom rätten har präglat inte bara lagens tillkomst och utformning utan även tillämpningen.¹³ A denna manliga hegemoni verkar tillsammans med ett upprätthållande av dikotoma föreställningar om könen, vilka skapar hierarkiska strukturer i samhället där kvinnor och kvinnors liv ses som det avvikande och icke allmängiltiga.¹⁴

Vår förståelse av könsstrukturer och könets sociala manifestation bygger på dikotomin mellan offentlig och privat sfär i samhället. Det manliga könet relateras till offentlig sfär och det kvinnliga till privat sfär. Den offentliga sfären är till skillnad från den privata utsatt för samhällelig reglering och underkastad insyn, samt genomsyras av ett rättighetstänk. På så sätt osynliggörs kvinnors underordning i samhället, när rättviseteorier endast tar utgångspunkt i det normativt manliga i samhället; den offentliga sfären med politiska, arbetsrättsliga och ekonomiska relationer i fokus.¹⁵

”Den strukturella ojämlikheten i hur makt och resurser fördelas mellan kvinnor och män hänger således samman med kvinnans funktion i familjen och familjens funktion i samhället. Trots att familjen i stor utsträckning präglar kvinnors livsvillkor kan kunskapen om relationerna i familjen liknas

¹² de Beauvoir, 2002, s. 196.

¹³ Gunnarsson & Svensson, 2009, s. 205.

¹⁴ Gunnarsson & Svensson, 2009, s. 206.

¹⁵ Gunnarsson & Svensson, 2009, s. 207.

vid en svart låda, vilket inneburit att myter och föreställningar om familjen sällan utmanats i samhällsvetenskaplig forskning."¹⁶

Då frågor som hänförs till privat sfär inte beaktas i rättighetsdiskurser på samma sätt, får kvinnor en strukturell nackdel eftersom dessa frågor är avgörande för kvinnors hälsa, framgång och överlevnad. Frågor om sexualitet, föräldraskap, reproduktion, sexualbrott och våld är centrala för kvinnors liv, men i den mån de hänför sig till familjesfären betraktas de inte som politiska – eller föremål för förhandling – och får inte samma dignitet i rättighetsdiskurser.¹⁷ Kvinnors problem ses inte som allmänmännliga, utan som en särart eftersom det mänskliga situerats till den offentliga sfären inom vilken rättvisa ska uppnås med politiska grepp. Politik och rättvisediskurser bryter vanligen inte in på den privata sfärens område, varför rättvisefrågor som hänför sig därtill blivit en fråga om särskild hänsyn till kvinnors situation i vissa fall, men inte en del av det allmänmännliga.

De mänskliga rättigheterna tar inte med säkerhet sikte på att lösa kvinnors problem, i den mån de inte hänför sig till den traditionellt manliga sfären, vilket Catharine MacKinnon illustrerar med följande resonemang om förföljelse, övergrepp och mänskliga rättigheter:

*"What is done to women is either too specific to women to be seen as human or to generic to human beings to be seen as about women. Atrocities committed against women are either too female to fit the concept of human or too human to fit the idea of female. "Human" and "female" are mutually exclusive by definition; one cannot be a woman and a human being at the same time. Women's rights are, in other words, not yet human rights, nor are human rights yet women's rights."*¹⁸

1.4.2 Genus eller socialt konstruerat kön

I feministisk teoribildning har termen genus kommit att beteckna det sociala könet, till skillnad från det biologiska.¹⁹ Genus är ett uttryck för en könsroll som skapats av sociala, kulturella, politiska, religiösa och historiska betingelser. Det är ett analytiskt begrepp för våra föränderliga, socialt konstruerade, kollektiva föreställningar om vad det innebär att ha ett kön.²⁰

Medan kön och genus kommit att bli två åtskilda begrepp i feministisk diskurs, råder ingen stark konsensus kring att man kan dra en sådan skiljelinje. Att kön i sig är en social konstruktion finner vi stöd för hos Judith Butler som kritiserar tanken på genus som något dualistiskt och könsroller som enhetliga och universella.²¹ Butler menar att vi skapar både

¹⁶ Gunnarsson & Svensson, 2009, s. 209.

¹⁷ Bexelius, 2008, s. 22.

¹⁸ MacKinnon, 2006, s. 181.

¹⁹ Gemzöe, 2002, s. 80.

²⁰ Gunnarsson & Svensson, 2009, s. 29.

²¹ Gemzöe, 2002, s. 138.

genus som föreställningar om manligt och kvinnligt och kön som idén om två olika väsen, genom performativa handlingar.²² Genus är därför en social konstruktion som ständigt döljer sitt ursprung genom imitationen av sig själv. Genus kan även förstås som de sociala implikationerna av att ha ett kön, för såväl män som kvinnor. Upprätthållandet av könsens idéer, vilka våldsamt inskränker våra liv, sker genom den maktordning som Butler kallar den heterosexuella matrisen. Den dikterar att en kvinna ska utöva kvinnligt beteende och ha ett sexuellt begär riktat mot män och vice versa. Maktordningen utgör enligt Butler ett våldsamt förtryck på grund av de konsekvenser som väntar den som bryter mot de inlärda mönster för manligt respektive kvinnligt beteende som bestämmer hur kön och heterosexualitet ska imiteras.²³

Genus som koncept berör således inte bara kvinnor, även om mycket genusforskning avser just kvinnor, då det är kvinnor som drabbas hårdast och oftast av genusordningens konsekvenser. Begreppet betecknar ett relationellt samband mellan kvinnors och mäns könsroller, samt sexualitet. Därför påverkas även män av repressalier och sociala konsekvenser av genus som social konstruktion, exempelvis när de inte följer normer om manlighet eller heterosexualitet.²⁴

Förståelsen av genus som det socialt konstruerade tankegodset som bestäms av kön finns väl förankrad i genusvetenskapen, men har inte samma betydelse inom politiken och används som begrepp inte alls inom svensk rätt. Kategoriseringar av kön sker med hjälp av termerna män, kvinnor och just ”kön”.²⁵ De sociala implikationerna av att ha ett kön, vilka dikteras av våra föreställningar om de två könen, är således inte något som regleras av rättsordningen i relation till genusbegreppet.

1.5 Material

Arbetet använder i första hand konventionella rättskällor; lag, förarbeten, praxis och svensk doktrin. Men då flyktingrätten har sitt ursprung i internationell rätt, blir internationella tolkningsdokument viktiga för analysen. Svenska förarbeten används för att förstå det svenska lagrummet. De förarbeten som föregick lagändringen i det aktuella lagrummet har studerats noga och analyserats samt jämförts med internationella riktlinjer för tolkning av Genèvekonventionen. För en förståelse av könsrelaterade asylskäl har såväl svensk som internationell doktrin inom asylrätt och mänskliga rättigheter använts.

²² Tollin & Törnqvist, 2005, s. 115.

²³ Tollin & Törnqvist, 2005, s. 114-117.

²⁴ Tollin & Törnqvist, 2005, s. 114-117.

²⁵ Gunnarsson & Svensson, 2009, s. 134.

1.5.1 Förarbeten och riktlinjer

Införandet av förföljelse på grund av kön i utlänningslagens flyktingdefinition föregicks av en utredning vars uppdrag var att föreslå nödvändiga författningsändringar för att personer som känner välgrundad fruktan för förföljelse på grund av kön eller sexuell läggning skulle kunna betraktas som flyktingar enligt 1951 års Genèvekonvention. Utredningens uppdrag var att utvidga den svenska tillämpningen av flyktingbegreppet genom anpassning av lagtexten så att den som riskerar förföljelse på grund av kön ska kunna anses som flykting.²⁶ Utredningen publicerade den 1 mars 2004 betänkandet ”Flyktingskap och könsrelaterad förföljelse”.²⁷ Efter remiss av utredningens betänkande och lagändringsförslag presenterade regeringen den 22 september 2005 ett reviderat förslag i sin proposition ”Flyktingskap och förföljelse på grund av kön eller sexuell läggning”.²⁸ Departementschefen stödjer utredningens hållning i fråga om behovet att erkänna könsrelaterade förföljelsegrunder som grund för flyktingskap men väljer en annan lagteknisk lösning.²⁹

FNs flyktingorgan UNHCR har publicerat UNHCRs riktlinjer för könsrelaterad förföljelse³⁰, vilka presenterar en tolkning av flyktingbegreppet ur ett genusperspektiv. De föreslår även processuella praktiker som säkerställer att vederbörlig hänsyn tas till kvinnliga sökandena i såväl utredningsfasen som vid flyktingstatusbedömningen. Riktlinjernas övergripande syfte är att den skiftande skara av könsrelaterade skyddsanspråk som kan identifieras däri ska erkännas som sådana.³¹ Ur riktlinjerna kan således inte utläsas något enkelt och entydigt svar på vad förföljelse på grund av kön innebär, utan främst hur tolkning av konventionens begrepp ska ske på ett genusmedvetet sätt.

1.5.2 Feministisk rättskritik

För att åskådliggöra bristerna som påtalats i den internationella flyktingrätten i relation till den ovan presenterade feministiska teorin, används förutom UNHCRs riktlinjer en del centrala verk ur svensk och utländsk doktrin. Ett flertal verk används³², men de två som varit mest tongivande presenteras här särskilt.

Statsvetaren Maria Bexelius formulerade behoven av en genussensitiv tolkning av den svenska asylrätten redan 1998.³³ Efter den senaste lagändringen i den svenska flyktingdefinitionen har hon skrivit ”Asylrätt,

²⁶ Dir. 2002:49.

²⁷ SOU 2004:31.

²⁸ Prop. 2005/06:6.

²⁹ Prop. 2005/06:6, s. 31.

³⁰ UNHCR Guidelines on Gender-Related Persecution, 2002.

³¹ UNHCR Guidelines on Gender-Related Persecution, 2002, para. I.1.

³² Huvudsakligen Spijkerboer, 2000 och 1994; Folkelius & Noll, 1998; Freedman, 2007.

³³ Bexelius, 1998.

kön och politik En handbok för jämställdhet och kvinnors rättigheter”.³⁴ Handboken behandlar explicit den svenska flyktingrätten ur ett genusperspektiv och med genomgående hänvisningar till internationella riktlinjer från olika FN-organ. Den vänder sig till alla som i yrke eller frivilligarbete kommer i kontakt med asylsökande och syftar till att ge läsaren en bättre förståelse för hur normer och föreställningar kring kön påverkar kvinnors möjlighet att få flyktingstatus på lika villkor.

Inom engelskspråkig doktrin finns givetvis en stor mängd litteratur kring sambandet mellan kön eller genus och flyktingrätt. Det verk som huvudsakligen använts i detta arbete särskiljer sig genom att vara skrivet av en jurist inom ramen för en europeisk rättsordning samt att ha en relativt rättsdogmatisk prägel som tar ett omfattande grepp om asylrätten ur ett genusperspektiv. Heaven Crawley har skrivit ”Refugees and Gender, Law and Process”³⁵ som en guide till jurister som arbetar med, och främst för, asylsökande i Storbritannien. Boken söker höja förståelsen för genusimplikationer i asylrätten och därigenom standarden på genusmedvetna bedömningar i rättstillämpningen. Genom att presentera en utförlig redogörelse av könsrelaterade asylskäl och ett genusmedvetet ramverk för tolkning av Genèvekonventionen har denna bok blivit en viktig referens för såväl lagstiftare som andra författare på området under de senaste tio åren.³⁶

1.5.3 Illustrativa rättsfall

Som empiriskt material har migrationsrättsliga rättsfall använts på ett illustrativt sätt. Det innebär att de valts ut för att synliggöra bestämmelsens mekanismer och eventuella brister. Tre sådana fall djupanalyseras i arbetet. För att hitta illustrativa rättsfall har jag sökt efter domar som visar den nya skyddsgrundens tillämpning. Inledningsvis gjordes en sökning i doktrin och databaser samt förfrågningar hos arbetande praktiker i asylrättsmål. Genom denna sökning fann jag 18 fall som någorlunda ingående berörde kvinnors asylskäl och som jag fann anledning att titta närmare på. På grund av arbetets omfattning bestämdes att endast rättsfall där skyddsgrunden kön på något vis berördes i domskälen skulle granskas. Efter att ha studerat det återstående urvalet, valdes slutligen tre refererade fall från Migrationsöverdomstolen. En fördel med att välja refererat från Migrationsöverdomstolen, framför exempelvis domar från migrationsdomstolarna, är att domskälen är mer utförliga i den del som utgör domstolens rättsliga bedömning. Referaten är vägledande för tolkningen av det lagstiftningen och skyddsgrunden förföljelse på grund av kön. Huruvida domarna resulterade i avslag eller bifall har inte haft betydelse för urvalet, då denna fråga kan avgöras av andra omständigheter än de som ligger till grund för domstolens bedömning av skyddsskäl.

³⁴ Bexelius, 2008.

³⁵ Crawley, 2001.

³⁶ Referenser till Crawley återfinns givetvis hos Maria Bexelius och andra författare men även i den svenska offentliga utredningen om könsrelaterad förföljelse.

1.6 Avgränsning

Det ligger i sakens natur att flera av frågeställningarna som angivits ovan inte kan utredas fullständigt inom ramen för detta arbete på grund av det begränsade omfånget för en uppsats på denna nivå. Exempelvis har avsikten varit att fokusera på kvinnors särskilda asylskäl, varför förföljelse på grund av sexuell läggning inte berörs i uppsatsen, trots att detta lagrum berörs av samma lagreform och samma genusrelaterade problematik. Inte heller avser jag utreda samtliga genusrelaterade skyddsbehov eller därtill relaterade problem i asylrätten.

Fokus hålls på de kritikpunkter som kan knytas både till de teoretiska teman som presenterats i teoridelen och till den externa kritiken av flyktingrätten som framförs i kapitel 3. Den externa kritiken kan således sägas bilda en ram även för den interna kritiken, då jag försöker hålla fokus på samma delar av rätten även i internrättslig jämförelse. En effekt av att framställningen inramas på detta sätt är att kvinnors politiska engagemang inte berörs i stor utsträckning, till fördel för utförligare diskussioner om asylskäl som hänför sig till den privata sfären. Förföljelse som utgår från privata aktörer inom hemmet eller av familj och släkt kommer utgöra ett fokus. Ett annat fokus utgörs av rättens beaktande av genusrelationer i konstruktionen och bedömningen av skyddsgrunden kön.

Endast ett par aspekter av den feministiska kritiken av flyktingrätten används här, medan andra kritikpunkter lämnas utanför arbetet. Framställningen ser således endast till bedömningen av kvinnors skyddsskäl under den särskilda skyddsgrunden kön och kan därmed inte göra anspråk på att avtäckta eventuell diskriminering eller annan problematik i konstruktionen eller tillämpningen av de andra skyddsgrunderna i flyktingdefinitionen.

EU-rätten dikterar i stor utsträckning tillämpningen av svensk migrationsrätt på grund av de minimidirektiv på migrationsrättens område som införts i medlemsstaterna. Att tolkningen av den svenska flyktingrätten ska ske i enlighet med EU-rätten innebär dock sällan någon motsättning till Sveriges övriga skyldigheter eftersom EU-rätten precis som den svenska flyktingrätten har sin grund i Genèvekonventionens bestämmelser om asyl. (se mer om detta i avsnitt 2.3) Därför har migrationsrättsliga källor från EU lämnats utanför arbetet.

1.7 Relevanta begrepp

I svenska förarbeten förekommer begreppen ”förföljelse på grund av kön” och ”könsrelaterad förföljelse” ofta synonymt. Det senare begreppet omfattar ibland även ”förföljelse på grund av sexuell läggning”.³⁷

³⁷ SOU 2004:31, s. 75.

När det i 4 kap. 1 § Util anges att den ska betraktas som flykting som riskerar förföljelse på grund av kön, ska kön enligt lagstiftarens mening förstås i den vidaste bemärkelsen och omfatta inte bara biologiskt kön utan även socialt och kulturellt bestämda, stereotypa, föreställningar om hur män respektive kvinnor ska bete sig.³⁸

Det i engelsk litteratur använda begreppet *gender-related persecution* översätts fritt till det svenska begreppet könsrelaterad förföljelse. Begreppet omfattar i UNHCRs riktlinjer både olika former för och orsaker till förföljelse, vilka resulterat i skyddsanspråk där kön är en relevant faktor vid bedömningen av skyddsbehovet.³⁹ Samtidigt kan två begrepp tydligt urskiljas ur den breda förståelsen könsrelaterad förföljelse. I både svensk och engelsk litteratur talas om könsrelaterad respektive könsspecifik förföljelse.⁴⁰ Även i svensk rätt accepteras och används begreppsparat ”könsrelaterad förföljelse” och ”könsspecifik förföljelse”, som noggrannare ska beskrivas i avsnitt 4.3.⁴¹

*”När formerna för förföljelsen tar sig olika uttryck beroende på om den förföljde är man eller kvinna brukar man i flyktingrättsliga sammanhang tala om könsspecifik förföljelse. Könsrelaterad förföljelse, däremot, avser det förhållande att skälet till förföljelsen ligger i den förföljdes könstillhörighet.”*⁴²

Kön och genus används något omväxlande i uppsatsen på grund av en vilja att använda just de begrepp som används i respektive sammanhang och av respektive aktör eller författare. I görligaste mån används begreppet kön och socialt kön för att beteckna de två biologiska könen respektive idén om genus som det sociala könet. I förekommande fall används vedertagna sammansatta begrepp som rör frågor kring socialt kön. Exempelvis används könsroller, och könsmaktstruktur, men *genus*medveten.

1.8 Disposition

Inledningsvis görs en kort presentation av huvuddragen i flyktingrättens konstruktion. Därpå följer i kapitel 3 en redogörelse för de könsrelaterade skyddsbehov som kan identifieras genom en genusanalys av asylrätten, vilken formulerar en feministisk kritik av flyktingrätten och ett behov av förändrad tolkning av densamma. Den tolkning av flyktingbegreppet som fokuserat på mäns villkor problematiseras och behovet av en mer inkluderande tolkning skisseras utifrån doktrin och UNHCRs riktlinjer. Sedan tecknas i kapitel 4 den rättsliga ramen för skyddsgrunden kön i utlänningslagens flyktingbestämmelse. Dess bakgrund, uppkomst och innebörd presenteras och jämförs med rekommendationer från UNHCR och

³⁸ Prop. 2005/06:6, s. 21.

³⁹ UNHCR Guidelines on Gender-Related Persecution, 2002, para. I.1.

⁴⁰ Bexelius, 2008, s. 17; Crawley, 2011, s. 7.

⁴¹ SOU 2004:31, s. 75 och 84; Prop. 2005/06:6 s. 22.

⁴² Prop. 2005/06:6, s. 22.

doktrin. Lagrummets innebörd sätts i relation till internationella begrepp och principer. Rättsfallsreferaten presenteras i kapitel 5 med en separat analys av varje fall som utgår från såväl den interna som externa kritiken av rätten vilken kommit till uttryck i tidigare kapitel. Särskilt belyses hur det enskilda fallet illustrerar vilka effekter som skyddsgrundens konstruktion eller tillämpning har. I ett avslutande kapitel presenteras slutsatser och diskussion.

2 Flyktingrätten

2.1 Introduktion

Grunden för rätten till asyl finns i 1951 års konvention om flyktingars rättsliga ställning, även kallad FN:s flyktingkonvention eller Genèvekonventionen, samt 1967 års protokoll angående flyktingars rättsliga ställning, även kallat New York-protokollet.⁴³ Konventionen introducerar ordet "flykting" i asylrätten och innehåller i artikel 1 (A) 2 definitionen av vad en flykting är, och hur flyktingstatus ska bedömas. Den faktiska rätten till asyl - eller internationellt skydd – utläses ur artikel 33 i konventionen, utformad som en plikt för stater inte återsända en flykting till en plats där han eller hon riskerar hot mot sitt liv eller frihet på grund av ras, religion, nationalitet, tillhörighet till en viss social grupp eller politisk uppfattning. Sverige har tillträtt konventionen och därmed förbundit sig att tillämpa dess bestämmelser på ett sätt som överensstämmer med tillämpningen i andra konventionsländer.⁴⁴

Med flykting avses enligt Genèvekonventionen:

*"...den som i anledning av välgrundad fruktan för förföljelse på grund av sin ras, religion, nationalitet, tillhörighet till viss samhällsgrupp eller politiska åskådning befinner sig utanför det land, vari han är medborgare, samt är ur stånd att eller på grund av sådan fruktan, som nyss sagts, icke önskar begagna sig av sagda lands skydd, eller den som utan att vara medborgare i något land, till följd av händelser som förut sagts befinner sig utanför det land, vari han tidigare haft sin vanliga vistelseort, samt är ur stånd att eller på grund av sådan fruktan, som nyss sagts, icke önskar att återvända dit..."*⁴⁵

Nedan presenteras de viktigaste rekvisiten för flyktingstatus och hur de vanligen tolkas. Därefter behandlas tillämpningen av konventionen i och relationen till några centrala aktörer i flyktingrätten.

2.2 Rekvisiten för flyktingstatus

För att erhålla flyktingstatus krävs att personen har lämnat sitt hemland. Om övriga rekvisit i bestämmelsen är uppfyllda anses flyktingskapet inträda i samma stund som personen lämnar sitt land. Flyktingskapet kan dock uppstå genom händelser som inträffar när personen redan befinner sig i ett annat land. Personens skyddsskäl sägs då ha uppstått "sur place".⁴⁶

⁴³ 1951 Convention relating to the Status of Refugees och 1967 Protocol relating to the Status of Refugees.

⁴⁴ Wikrén & Sandesjö, 2010, s. 46-47.

⁴⁵ Artikel 1 (a) 2 Genèvekonventionen.

⁴⁶ Prop. 2005/06:6, s. 9.

Vid bedömning av om den sökande känner en välgrundad fruktan för förföljelse beaktas både subjektiva och objektiva element. Personen ska själv uppleva en subjektiv fruktan för förföljelse. Samtidigt ska denna fruktan anses vara objektivt välgrundad med hänsyn till alla kända förhållanden som rör den sökande, hans eller hennes livssituation och förhållandena i hemlandet. Det objektiva elementet bestäms genom en framåtsyftande riskbedömning. Det är således inte nödvändigt att den sökande redan har utsatts för förföljelse.⁴⁷

Med förföljelse menas enligt Genèvekonventionen åtgärder eller behandling som riktar sig mot personens liv eller frihet, alternativt utgör en allvarlig kränkning av personens mänskliga rättigheter. Diskriminering av viss intensitet kan utgöra förföljelse. Särskilt då den kränker rätten att utöva religion, rätten att tjäna sitt leverne, rätten att delta i det allmänna undervisningssystemet eller innebär allvarliga skillnader i tilldelning av livsmedel. Enbart frihetsberövanden eller straff som utgår från staten utgör inte förföljelse, men som ett led i upprepade trakasserier eller vid bestraffande åtgärder som framstår som oproportionerligt stränga kan dessa företeelser anses utgöra förföljelse.⁴⁸

Den förföljelse som fruktas måste ha sin grund i någon av de uppräknade skyddsgrunderna; ras, nationalitet, tillhörighet till viss samhällsgrupp, religiös eller politisk övertygelse. Begreppen ras och nationalitet ska tolkas i vid bemärkelse och anses omfatta varje form av härstamning, etnicitet, medborgarskap, och ursprung. Religiös uppfattning omfattar såväl utövad religion som privat tro och sådan uppfattning som tillskrivs en person helt på grund av andras misstankar. Nära besläktad med religion är politisk uppfattning, som likaledes omfattar såväl egen och utövad politisk åskådning som åskådning som är tillskriven personen eller politiska sympatier som personen misstänks besitta.

Skyddsgrunden tillhörighet till viss samhällsgrupp innebär att personen kan kategoriseras med andra personer med liknande bakgrund, social status, samhällsklass eller liknande. Yrkesgrupper och medlemmar i fackliga eller andra organisationer är exempel på sådana grupper.⁴⁹ En samhällsgrupp i flyktingbestämmelsens mening utgörs av en grupp som har ett gemensamt kännetecken, vilket kan knytas till förföljelsen som gruppen riskerar. Dock krävs inte att alla i gruppen löper risk för förföljelse och enbart risken för förföljelse kan inte utgöra ett sådant kännetecken som avses. Däremot kan orsaken till en påtalad risk för förföljelse bidra till att identifiera en samhällsgrupp i konventionens mening, särskilt vid könsrelaterad förföljelse.⁵⁰

Grunden till förföljelsen måste vara en bidragande faktor även om den inte

⁴⁷ Wikrén & Sandesjö, 2010, s. 161-162.

⁴⁸ Wikrén & Sandesjö, 2010, s. 164.

⁴⁹ Prop. 2005/06:6, s. 11.

⁵⁰ SOU 2004:31, s. 118ff.

måste vara den huvudsakliga orsaken till förföljelsen. Förföljelsen behöver inte grunda sig i omständigheter eller egenskaper som den sökande själv bekräftar. Det är tillräckligt att den som utför förföljelsen tillskriver eller förknippar den sökande med sådana egenskaper. En kausal länk mellan grunden och förföljelsen föreligger således även när en person förmodas hysa åsikter eller tillhöra en viss gruppering.⁵¹

Ursprungligen har förföljelse i Genèvekonventionens mening inneburit behandling eller åtgärder som staten eller någon gruppering eller representant för dess organisation riktar mot den sökande. Numera gäller dock att förföljelse kan utgå från såväl statliga som privata aktörer.⁵² Om förföljelsen inte utförs av en representant för staten, kan den fortfarande vara förföljelse i konventionens mening om staten medvetet tolererar, vägrar hindra eller är oförmögna att hindra dessa handlingar på ett effektivt sätt.⁵³ Vid förföljelse som utgår från privata aktörer, behöver inte både den förföljelsen i sig och statens ovilja eller oförmåga att skydda den sökande ha en kausal koppling till flyktinggrunden; det är tillräckligt att den förra eller den senare har sådan koppling.⁵⁴

2.3 Konventionens tillämpning

Konventionen grundar det styrande FN-organet för konventionen; Förenta Nationernas Flyktingkommissariat, även känt som FN:s flyktingorgan UNHCR.⁵⁵ UNHCR upprättar handböcker och riktlinjer för alla aspekter av införlivandet av internationell flyktinglagstiftning. Dessa dokument betraktas som rättskällor vid tillämpningen av internationell och svensk flyktingrätt, vilken utgår från konventionens bestämmelser.⁵⁶

Alla EU-länder har ratificerat Genèvekonventionen.⁵⁷ Inom EU pågår en harmoniseringsprocess inom området för migration, vilket resulterat i flera direktiv som fastställer miniminivåer för medlemsländernas behandling av asylsökande och andra migranter. Det direktiv som reglerar bedömningen av skyddsstatus är RÅDETS DIREKTIV 2004/83/EG av den 29 april 2004 om miniminormer för när tredjelandsmedborgare eller statslösa personer skall betraktas som flyktingar eller som personer som av andra skäl behöver internationellt skydd samt om dessa personers rättsliga ställning och om innehållet i det beviljade skyddet⁵⁸ (Skyddsgrundsdirektivet) vilket

⁵¹ SOU 2004:31, s. 90f.

⁵² 4 kap. 1 § 2 st UtIL och UNHCRs handbok om förfarandet och kriterierna för att bestämma flyktingars rättsliga ställning, p. 65.

⁵³ UNHCR Guidelines on Gender-Related Persecution, 2002, para. II.19; UNHCRs handbok om förfarandet och kriterierna för att bestämma flyktingars rättsliga ställning, p. 65.

⁵⁴ UNHCR Guidelines on Gender-Related Persecution, 2002, para. II.20-21.

⁵⁵ Artikel 35 Genèvekonventionen.

⁵⁶ Bexelius, 2008, s. 60; Wikrén & Sandesjö, 2010, s. 44.

⁵⁷ UNHCR, United Nations High Commissioner for Refugees, States Parties to the 1951 Convention relating to the Status of Refugees and the 1967 Protocol, 2011-04-01.

⁵⁸ RÅDETS DIREKTIV 2004/83/EG av den 29 april 2004.

införlivats i svensk rätt den 1 januari 2010.⁵⁹ Direktivets bestämmelser ska således ligga till grund för beslut om flyktingstatus vid svenska myndigheter men torde inte föranleda någon avvikelse från äldre svensk praxis då Genèvekonventionen utgör grunden för såväl skyddsgrundsdirektivet som Sveriges lagstiftning på detta område.⁶⁰

Enligt UNHCR bör konventionsstaterna tolka rekvisitet tillhörighet till viss samhällsgrupp så att även kön eller sexuell läggning kan grunda tillhörighet till sådan samhällsgrupp.⁶¹ I svensk lagstiftning är detta möjligt sedan 2006.⁶² I svensk utlänningsrätt motsvaras flyktingdefinitionen av 4 kap. 1 § UtL som inleder kapitlet om skyddsgrundande status i utlänningslagen. Sedan 1 juli 2006 har 4 kap. 1 § 1 st UtL följande lydelse

”Med flykting avses i denna lag en utlänning som – befinner sig utanför det land som utläningen är medborgare i, därför att han eller hon känner välgrundad fruktan för förföljelse på grund av ras, nationalitet, religiös eller politisk uppfattning eller på grund av kön, sexuell läggning eller annan tillhörighet till en viss samhällsgrupp, och – inte kan, eller på grund av sin fruktan inte vill, begagna sig av detta lands skydd.”⁶³

Denna utformning avviker från flyktingdefinitionen i Genèvekonventionen, men avvikelsen motiveras genom att den är nödvändig för att i svensk utlänningsrätt uppnå överensstämmelse med internationella riktlinjer för tolkningen av konventionen och anses vara en kodifiering av den tolkning av flyktingbegreppet som föreskrivs av UNHCR. Lagrummet fick denna lydelse för att den som känner välgrundad fruktan för förföljelse på grund kön eller sexuell läggning ska kunna erhålla internationellt skydd i Sverige som flyktingar, vilket inte var möjligt före nämnda lagändring.⁶⁴

⁵⁹ Prop. 2009/10:31, bet. 2009/10:SfU8, rskr. 2009/10:133.

⁶⁰ Wikrén & Sandesjö, 2010, s. 53.

⁶¹ UNHCR Guidelines on Gender-Related Persecution, 2002, para. II.30.

⁶² Se 4 kap. 1 § 1 st UtL.

⁶³ 4 kap. 1 § UtL.

⁶⁴ Sedan 1997 erbjöds den som känner välgrundad fruktan för förföljelse på grund av könstillhörighet skydd som skyddsbehövande i övrigt enligt 3 kap. 3 § 3p GUtL. Denna möjlighet upphörde 2006. Bestämmelsen tillämpades i mycket begränsad omfattning. Endast i ett avgörande från Utlänningsnämnden erkändes kön som förföljelsegrund. Fallet avsåg två flickor från Togo som riskerade utsättas för könsstympning vid återvändande till sitt hemland. Utlänningsnämnden slog fast att flickorna vid återvändande riskerade utsättas för könsstympning till följd av sedvänjor i landet samt att de skulle beviljas uppehållstillstånd som skyddsbehövande i övrigt. Risk för könsstympning ansågs härmed utgöra förföljelse som grundar sig på könstillhörighet (UN 328-97).

3 Kvinnors skyddsbehov

I detta kapitel formuleras kritik mot den internationella flyktingrätten med utgångspunkt i feministisk rättsteori och internationell doktrin på området för mänskliga rättigheter samt med stöd i UNHCRs riktlinjer. Tyngdpunkten i de två första avsnitten ligger på att synliggöra problem som hänför sig till den manliga normen inom rätten och avsaknaden av en förståelse för genus som socialt konstruerat kön. Ett sammanfattande tredje avsnitt presenterar behoven av en utvecklad tillämpning av Genèvekonventionen och pekar på konkreta krav för en genusmedveten tillämpning som tar hänsyn till den feministiska kritiken.

3.1 Manlig norm i asylrätten

”Whilst the refugee definition does not intrinsically exclude women’s experiences, in practise the public/private distinction is used in such a way that what women do and what is done to them is often seen as irrelevant to refugee law.”⁶⁵

Flyktingbegreppet i Genèvekonventionen har historiskt sett utformats och tolkats med utgångspunkt från mäns verklighet och erfarenheter.⁶⁶ Begreppets utveckling i internationell praxis och nationell tillämpning har likaledes präglats av en manlig hegemoni inom dessa områden som fått till följd att tolkningen av begreppet gjorts med utgångspunkt från föreställningar om det manliga subjektet.⁶⁷ Rådande normer om kön har inneburit att de kränkningar och den politiska aktivitet som den manlige heterosexuelle flyktingen har erfärut är de som format föreställningarna om vad flyktingskap innebär.⁶⁸ Att kvinnors erfarenheter exkluderats från den traditionella rättighetsdiskursen inom asylrätten har resulterat i en de facto diskriminering av asylsökande kvinnor. Bexelius menar att konstruktionen av rätten till asyl avpassats för att ge män rättigheter i högre rad än kvinnor. En medvetenhet om dessa förhållanden har växt fram inom såväl internationella mänskliga rättigheter som svensk asylrätt och föranlett anläggandet av ett genusperspektiv på asylrätten.⁶⁹

Feministisk rättsteori har ifrågasatt hur lagen förhåller sig till kvinnors erfarenheter och vilken roll rätten spelar i upprätthållandet av könskodade samhällsnormer. I centrum för den feministiska kritiken av internationell rätt, bland annat flyktingrätten, står utmanandet av dikotomin mellan det

⁶⁵ Crawley, 2001, s. 20.

⁶⁶ Spijkerboer, 2000, s. 164; Freedman, 2007, s. 69.

⁶⁷ UNHCR Guidelines on Gender-Related Persecution, 2002, para. II.5. Se även Bexelius, 2008, s. 16.

⁶⁸ SOU 2004:31, s. 84; Prop. 2005/06:6, s. 22; UNHCR Guidelines on Gender-Related Persecution, 2002, para. II.5.

⁶⁹ Bexelius, 2008, s. 16. Se även Folkelius & Noll, 1998 om diskriminering i den svenska asylrätten.

offentliga och det privata. Dessa begrepp kan avse såväl skillnaden mellan stat och samhälle som mellan offentlighet och familjeliv.⁷⁰ Kvinnors erfarenheter skiljer sig markant från mäns eftersom deras roller i samhället är annorlunda. Manlig aktivitet har traditionellt hänfört sig till offentligheten genom tillträde till och aktivitet inom politik, ekonomi eller andra valörer av samhälleligt inflytande. I ett internationellt rättsligt perspektiv har kvinnor länge betraktats som ett objekt tillhörande mannen snarare än ett eget rättighetssubjekt, varför kvinnors liv inte varit en del av rättighetsdiskurserna.⁷¹

För att synliggöra hur värderingar kring kön medverkar till könsrelaterad förföljelse måste beslutsfattare och lagstiftare ifrågasätta den uppdelning mellan privat och offentlig sfär som genomsyrar inte bara den traditionella flyktingrätten utan arbetet med mänskliga rättigheter i stort, skriver Crawley. Kvinnor förvägras sina rättigheter inte bara genom uteslutande från den öppna politiken utan även i hemmen, i skolan och inom ramen för religionen. Denna dikotomi mellan manligt och kvinnligt, offentligt och privat, politiskt och apolitiskt, upprätthålls av ideologiska anledningar, enligt Crawley, då synen på samhället som uppdelat i privat och offentligt representerar en manlig blick som ignorerar familjelivets politiska aspekter och vikten av rättvisa i privatlivet som en central del i jämställdhetsfrågan. Övergrepp som sker i den privata sfären måste således ses som ett uttryck för patriarkala strukturer, motiverade av politiska eller religiösa normer, samt som en samhällsordning i en politisk kontext. Rätten att inte bli utsatt för övergrepp och att få bestämma över sitt eget liv oavsett kön är en politisk fråga oavsett om den som drabbas av förföljelse till följd av dessa strukturer aktivt motarbetat dessa normer eller inte.⁷²

Att bryta åtskillnaden av dessa särhållna områden av mänskligt liv är viktigt för att synliggöra kvinnors agerande i samhället och hur deras behov av skydd uppstår.⁷³ Den idémässiga åtskillnaden av dessa sfärer utgör orsaken till att kvinnors skyddsbehov inte täcks av asylrättens teori och praktik.⁷⁴ Förståelse av kvinnors underordning som en politisk fråga blir avgörande för att kvinnors asylskäl ska få erkännande på samma nivå som mäns. Den främsta anledningen till att kvinnors asylskäl inte erkänns som grunder för internationellt skydd i mottagande länder är just att skälen bedöms i en socialt och politiskt samhällelig kontext som inte ser genus och könsrelaterade problem som en politisk fråga – utan något privat – samt ignorerar relationen mellan kvinnors liv och staten.⁷⁵

”Resultatet av dikotomin offentlig/privat har blivit att rättighetskatalogen i teori och praktik utformats och applicerats så att den nonchalerat kvinnors rätt att, på lika villkor som män, betraktas som individer vilka till exempel

⁷⁰ Crawley, 2001, s. 17.

⁷¹ Bexelius, 2008, s. 22.

⁷² Crawley, 2001, s. 17ff.

⁷³ Crawley, s. 17.

⁷⁴ Crawley, s. 19.

⁷⁵ Crawley, 2001, s. 21.

kan åtnjuta självbestämmande och frihet från sexuellt och annat våld, i och utanför hemmet. Den behandling som kvinnor utsatts för har många gånger inte betraktats som rättighetskränkningar.”⁷⁶

En manlig norm inom de rättssystem där flyktingrätten tillämpas har fått till följd att kvinnors skyddsbehov inte har hörsammats inom ramen för befintlig lagstiftning eller reglering och asylsökande kvinnor har inte kunnat erhålla internationellt skydd på lika villkor med asylsökande män. Deras skyddsbehov har inte täckts av asylrätten, så som den traditionellt har tillämpats i mottagande länder. Eftersom den förföljelse som kvinnor riskerar och orsakerna bakom den inte traditionellt erkänts som omfattad av Genèvekonventionens skydd krävs anläggandet av ett genusperspektiv och en lyhörddhet för hur normer kring kön påverkar människors asylskäl samt deras förhållanden under och efter flykten.⁷⁷

Ett exempel på detta är frågan om mäns våld mot kvinnor i nära relationer. Skyddsbehov som hänför sig till sexuellt våld eller våld inom äktenskapet har typiskt sett en privat karaktär.⁷⁸ Den som drabbas kan på grund av denna karaktär ha svårt att söka hjälp och få skydd från övergreppen.⁷⁹

De senaste årtiondena har inneburit en ökad medvetenhet om att en flykting beskrivs och uppfattas som normativt manlig, och en problematisering av de betydande svårigheter som på grund av detta möter kvinnor som fruktar förföljelse. I åtskilliga artiklar, rapporter och litteratur har behovet av att analysera flyktingrätten ur ett genusperspektiv lyfts fram inom såväl samhällsvetenskaper som juridik och mänskliga rättigheter. Ett sådant perspektiv innebär att normerna som dikterat flyktingrättens utveckling ifrågasätts och den diskriminering som det inneburit för asylsökande kvinnor synliggörs. Ett genusperspektiv kräver en medvetenhet om att normer kring kön påverkar människors skyddsbehov och de skäl de anger som grund för sin asylansökan.

3.2 Genusperspektiv belyser normer

Genusperspektivet och en genusterminologi möjliggör ett samtal om de normer som omgärdar flyktingrätten och utvecklandet av en mer inkluderande tolkning av flyktingbegreppet, som även tar hänsyn till företeelser och erfarenheter utanför den manliga normen.

I den internationella diskursen om genusperspektiv på asylrätten används sedan 1990-talet begreppet *gender-related asylum claims* för att beskriva de skyddsbehov som asylrätten traditionellt sett inte förmår att identifiera

⁷⁶ Bexelius, 2008, s. 22.

⁷⁷ Bexelius, 2008, s. 16.

⁷⁸ Freedman, 2007, s. 58.

⁷⁹ Att mäns våld mot kvinnor är ett utbrett problem i alla länder i internationella samfundet framgår bland annat i Report of the Special Rapporteur on Violence against Women, its Causes and Consequences, Ertürk, 2009.

såsom inbegripna i Genèvekonventionens bestämmelser om internationellt skydd. Framst handlar det om att just kvinnors asylskäl marginaliseras av den dominerande rättighetsdiskursen, men även hbt-personer faller ofta utanför den tolkningsram som mottagande länder använder sig av vid flyktingskapsbedömningar. Exempelvis kan homosexuella personer ha svårt att få skydd från den förföljelse de utsätts för och kvinnor som bryter mot normer eller omgivningens föreställningar om kön kan ha svårt att få gehör för sina behov av skydd gentemot trakasserier eller repressalier. Begreppet *gender-related asylum claims* kan på svenska översättas till könsrelaterade skyddsbehov eller genusrelaterade skyddsbehov, och ska omfatta alla ärenden om asyl där kön- eller genusrelaterade aspekter gör sig gällande.⁸⁰

Termen *gender*, eller genus, har varit viktig i forskning och doktrin eftersom ett fokus på kvinnor tenderar att skapa generaliserande bilder av kvinnors erfarenheter som asylsökande. Istället behövs en förståelse för hur genus formar kvinnors erfarenheter av förföljelse, menar Crawley, som understryker att det kräver en grundlig förståelse av begreppet *gender-related persecution* i det asylrättsliga beslutsfattandet. Beslutsfattare måste för det första förstå skillnaden mellan att en kvinna förföljs som en kvinna, och att hon förföljs för att hon är kvinna. Det senare kräver uppmärksammandet av relationen mellan genus, det socialt konstruerade könet, och förföljelsen. Exempelvis kan ett beteende som strider mot sociala koder länkade till kön eller könsroller vara en orsak till förföljelse.⁸¹

Att problematisera sociala könsroller snarare än att enbart se till kvinnors könstillhörighet är även viktigt eftersom ett annorlunda tillvägagångssätt riskerar att måla upp kvinnor som en homogen grupp och som något som endast utgör ett tillägg till den etablerade asylrätten. När kvinnor endast placeras i opposition till män förlorar analysen skärpa genom att inte ta i beaktande att kvinnors erfarenheter inte bara formas av det biologiska könet, utan även av social kontext, skillnader i etnicitet, klass, sexualitet, ålder, civilstånd och sexuell historia. Detta kan leda till att ett generaliserande synsätt på könsrelaterad förföljelse tillämpas, vilket ofta överbetonar sexuellt våld på bekostnad av andra former av motstånd och förföljelse som kvinnor utsätts för. Ett sådant tillvägagångssätt leder till en depolitisering och en dekontextualisering av kvinnors erfarenheter av förföljelse, skriver Crawley. Kvinnor riskerar att utmålas som passiva offer för manligt förtryck, förtryckande kulturer, religioner eller traditioner, medan det i verkligheten är så att identitet och könsroll kan utgöra en form av politisk aktion.⁸²

"The framework for asylum determination needs to be transformed to accommodate an inclusion of women not as a special case deviating from the norm, but as one of many different groups in an open and heterogeneous universe. The theoretical focus is not on women per se but in the ways in

⁸⁰ UNHCR Guidelines on Gender-Related Persecution, 2002, para. I.1.

⁸¹ Crawley, 2001, s. 7.

⁸² Crawley, 2001, s. 8.

which socially and culturally constructed ideas around 'gender' have conditioned the normative structures of international refugee law."⁸³

En viktig aspekt av en genusmedveten tillämpning av Genèvekonventionen är att könsrelaterad förföljelse inte har samma kausalsamband till könet som religiöst motiverad förföljelse har till religionstillhörighet. Det är det sociala könet, kvinnors roll i samhället i förhållande till män, som ibland utgör orsaken till och ibland dikterar formen för förföljelsen. När det sociala könet är orsaken till förföljelsen är det inte kvinnans könstillhörighet som skapar sambandet, utan värderingarna kring kön hos den förföljande staten, personen eller organisationen som utgör länken mellan förföljelsen och kön.⁸⁴

Kvinnors behov av skydd dikteras av könsnormer på grund av den strukturella underordning i vilken kvinnor befinner sig i samhället. Kvinnor förföljs således sällan på grund av att de har ett visst kön, utan för att de inte förmår vara "riktiga" kvinnor.⁸⁵ Även män kan därför bryta mot könsnormer och förföljas då de inte följer de koder som gäller för "riktiga" män. Människor med annan än heterosexuell läggning likaså.

3.3 Sammanfattning av kritiken

Genom feministisk kritik av rätten synliggörs sambandet mellan den manliga normen och dikotomin mellan privat och offentligt. Detta samband har i texten ovan förklarat varför kvinnors erfarenheter och behov osynliggjorts eftersom kvinnors situation inte setts som ett politiskt problem eller en fråga om statens ansvar. För att ge flyktingrätten ett icke-diskriminerande innehåll och en inkluderande tillämpning behöver manlig norm utbytas mot modernare tolkningsramar vilka ser de kränkningar som drabbar kvinnor som relevanta för asylrätten. Exempelvis måste övergrepp i privat sfär ses som motiverade av politiska eller religiösa strukturer i en samhällelig kontext, inte som enstaka kriminella handlingar.

Dikotomin offentligt/privat måste upplösas och de ideologiska motiven för att upprätthålla den synliggöras, då det är dessa som enligt Crawley hindrar rättvisa och rättigheter från att innefatta privatlivet. Kvinnors underordning i samhället måste förstås som en politisk fråga som bland annat yttrar sig i sexuellt och relationellt våld, begränsande könsnormer och beteendekoder för män och kvinnor. En förutsättning för en inkluderande tolkning av Genèvekonventionen är att höja beslutsfattarens medvetenhet kring hur genus påverkar kvinnors och mäns skyddsbehov och att sprida kunskap om hur kvinnors erfarenheter av förföljelse och kvinnors liv och roller i samhället skiljer sig från mäns.

⁸³ Crawley, 2001, s. 9.

⁸⁴ Folkelius & Noll, 1998, s. 611.

⁸⁵ Spijkerboer, 1994, s. 41; Crawley, 2001, s. 63; Folkelius & Noll, 1998, s. 611.

Normer kring kön i samhället dikterar hur förföljelsen tar sig uttryck. Könsspecifika förföljelsemetoder måste erkännas, identifieras som en akt av förföljelse och kunna knytas till Genèvekonventionens skyddsgrunder, istället för att avvisas som kriminella gärningar utförda av enskilda individer. Exempel på sådana könsspecifika förföljelsemetoder är våldtäkt, sexuellt våld, hustrumisshandel med flera. Mäns våld mot kvinnor utgör förföljelse. Kvinnor kan således på grund av patriarkala strukturer och normer kring socialt kön utsättas för förföljelse av sina egna familjemedlemmar.⁸⁶

En genusmedveten analys av skyddsbehov ska inte enbart innebära att roten till förföljelsen placeras i den sökandes könstillhörighet. Istället för att se kvinnor som en enhetlig grupp ska könsroller i sig problematiseras. Även män kan bryta mot samhällets eller omgivningens normer om kön och straffas genom repressalier eller trakasserier som uppgår till skyddsgrundande behandling enligt Genèvekonventionen. Den behandling som kvinnor riskerar då de inte följer moraliska eller etiska normer som påtvingas dem av samhället måste erkännas som förföljelse då den är inhuman, grym eller strider mot mänskliga rättigheter.⁸⁷

Kvinnors skyddsbehov ska inte hanteras som en separat typ av förföljelse eller som ett särskilt fenomen. Det finns inte och bör inte finnas en särskild könsgrund för flyktingskap i Genèvekonventionen. Vad som behövs för att täcka kvinnors skyddsbehov är istället att könsrelaterade asylskäl inkorporeras i en korrekt och inkluderande tolkning av de existerande skyddsgrunderna. I första hand ska sådana skäl analyseras i ljuset av förföljelse på grund av ras, religion, nationalitet eller politisk åskådning. I sista hand bör skälen undersökas inom ramen för tillhörighet till särskild samhällsgrupp.⁸⁸

⁸⁶ UNHCR Guidelines on Gender-Related Persecution, 2002, para. II.9.

⁸⁷ Crawley, 2011, s. 21ff.

⁸⁸ Crawley, s. 65; UNHCR Guidelines on Gender-Related Persecution, 2002, para. II.28; SOU 2004:31, s. 94 och 105.

4 Kön som skyddsgrund

I följande kapitel behandlas den svenska asylrättens bestämmelse om flyktingskap till följd av förföljelse på grund av kön. Svensk rätt ska rekonstrueras med stöd av svenska och internationella rättskällor. För att förstå den rättsliga innebörden av förföljelse på grund av kön behöver vi se till lagändringens förarbeten samt göra jämförelser med de riktlinjer från UNHCR som lagstiftaren genomgående hänvisar till. Kapitlet ska visa vad innebörden av förföljelse på grund av kön i svensk rätt är.

Efter en kort introducerande bakgrund, presenteras en fördjupad bild av begreppen könsrelaterad och könsspecifik, vilka har stor betydelse för den rättsliga diskursen om könsrelaterade skyddsanspråk. Därpå följer ett avsnitt där bestämmelsens materiella innebörd förklaras. Exempel ges på vad som är förföljelse på grund av kön och detta jämförs med vad som kan vara könsrelaterade asylskäl. Kapitlet avslutas med en lagteknisk utredning om hur könsrelaterade skyddsbehov och förföljelse på grund av kön ska behandlas enligt svensk utlänningsrätt samt en sammanfattande redogörelse. Även här sker en rättsmetodisk jämförelse med UNHCRs perspektiv.

4.1 Bakgrund

Uppmärksammande av könsrelaterade asylskäl har i svensk rätt tagit sin början i en bestämmelse som tillerkände den som riskerar förföljelse på grund av kön rätt till uppehållstillstånd som skyddsbehövande i övrigt.⁸⁹ Genom en lagändring 2005 har den bestämmelsen tagits bort och förföljelsegrunderna i utlänningslagens flyktingdefinition kompletterats med grunden kön.⁹⁰ Det innebär att den som känner välgrundad fruktan för förföljelse på grund av kön ska erhålla skydd som flykting.⁹¹

Det centrala motivet till lagändringen är att förföljelse på grund av kön, vilket tidigare föranledde skydd under lagrummet ”skyddsbehövande i övrigt”, nu ska föranleda flyktingstatus, vilket överensstämmer med den tolkning av flyktingbegreppet som finns inom internationell rätt och är förankrad bland de andra EU-länderna.⁹² En annan anledning att ändra lagstiftningen är att se till att kvinnor vars särskilda skyddsbehov bedöms utgöra förföljelse på grund av kön, ska kunna erhålla samma skydd som andra flyktingar som riskerar förföljelse. På så vis undviker Sverige att göra sig skyldig till diskriminering av kvinnor genom en indirekt diskriminerande lagstiftning.⁹³

⁸⁹ 3 kap. 3 § 3p GUtL.

⁹⁰ 4 kap. 1 § UtL.

⁹¹ Prop. 2005/06:6, s. 34.

⁹² Prop. 2005/06:6, s. 34.

⁹³ SOU 2004:31, s. 61; Folkelius och Noll, 1998, s. 631-633.

”Förföljelse på grund av kön” är ett uttryck som hänför sig till svensk migrationsrätt, och som saknar direkt motsvarighet i internationella rättskällor såsom UNHCRs riktlinjer. Där talas istället om könsrelaterad förföljelse; en bredare term som omfattar en rad skyddsanspråk i vilka kön är en relevant faktor vid bedömningen av skyddsbehovet.⁹⁴ I svensk rätt ska förföljelse som sker på grund av kön hänföras till skyddsgrunden tillhörighet till viss samhällsgrupp.⁹⁵ Begreppen utvecklas i avsnitt 4.3.

4.2 Könsrelaterad, könsspecifik

Hur och varför kvinnor och män förföljs kan skilja sig åt på grund av könsens olika roller i samhället och kvinnors strukturella underordning. Förföljelse drabbar män och kvinnor på olika sätt och såväl formerna för förföljelsen som orsakerna till den kan därför se olika ut.⁹⁶

Som antyddes i arbetets inledning utgörs skillnaden mellan könsspecifik och könsrelaterad förföljelse av en skillnad mellan formen för förföljelsen och grunden för förföljelsen.⁹⁷ Den könsspecifika förföljelsen utgörs av skyddsgrundande behandling som enbart eller företrädesvis drabbar det ena könet. Vad gäller kvinnor, utgör våldtäkt ett exempel på sådan behandling. Det råder enligt UNHCR ingen tvekan om att våldtäkt och andra former av könsrelaterat våld, såsom hemgifts-våld, kvinnlig könsstympning, våld i hemmet, reproduktivt tvång (såsom tvångssteriliseringar, påtvingade aborter eller graviditeter) och människohandel, är handlingar som vållar svår smärta och lidande, både mentalt och fysiskt. Dessa handlingar har, enligt såväl UNHCR som svenska förarbeten, en sådan intensitet att de ska betraktas som former av förföljelse, oavsett om de begås av statliga eller privata aktörer.⁹⁸

Könsspecifik behandling kan motivera flyktingskap under samtliga skyddsgrunder i flyktingdefinitionen. Exempelvis är förföljelse på grund av nationalitet eller ras inte specifik för kvinnor eller män, men i många fall kan förföljelsen anta en könsspecifik form, oftast som sexuellt våld riktat mot kvinnor och flickor.⁹⁹

När orsaken till förföljelsen däremot har sin grund i föreställningar om kön, vilka tar sig uttryck i könsroller eller könsdiskriminering, ska termen könsrelaterad förföljelse användas.¹⁰⁰ Könsrelaterad förföljelse eller förföljelse på grund av kön presenteras i propositionen som att orsaken, eller

⁹⁴ UNHCR Guidelines on Gender-Related Persecution, 2002, para. I.1.

⁹⁵ Prop. 2005/06:6, s. 34.

⁹⁶ Prop. 2005/06:6, s. 22.

⁹⁷ SOU 2004:31, s. 84.

⁹⁸ UNHCR Guidelines on Gender-Related Persecution, 2002, para. II.9; SOU 2004:31, s. 74.

⁹⁹ UNHCR Guidelines on Gender-Related Persecution, 2002, para. II.27.

¹⁰⁰ SOU 2004:31, s. 75.

delar av orsaken, till förföljelsen finns i personens könstillhörighet.¹⁰¹ Begreppen är inte beroende av varandra och har heller ingen tvungen koppling till varandra. Tvärtom kan de förekomma fristående från varandra:

”Det förhållandet att en asylsökande riskerar könsspecifik förföljelse, t.ex. sexuella övergrepp, innebär inte nödvändigtvis att han eller hon löper risk för könsrelaterad förföljelse. Motsatsvis gäller att en person kan riskera könsrelaterad förföljelse även om förföljelsemetoden inte är könsspecifik.”¹⁰²

4.3 Materiell innebörd

Nu följer en presentation av den materiella innebörden av förföljelse på grund av kön respektive könsrelaterad förföljelse. Detta är två begrepp som används av två olika aktörer. De har liknande innebörd men skiljer sig något åt. De presenteras här var för sig för att ge en bild av det rättsliga stoffet i likheter och skillnader.

4.3.1 Könsrelaterad förföljelse

UNHCRs riktlinjer erbjuder en generell redogörelse för omständigheter som kan utgöra välgrundad fruktan för förföljelse, vilken kan appliceras oavsett vilken förföljelsegrund som anses vara orsak till förföljelsen. Könsrelaterad förföljelse kan aktualiseras under samtliga skyddsgrunder i konventionen. (se även avsnitt 4.4)

Inledningsvis nämner UNCHR flera exempel på viss behandling som utgör könsspecifika förföljelseformer, såsom våldtäkt, sexuella övergrepp, hemgiftsrelaterad våld, kvinnlig könsstympning, våld i hemmet och trafficking.¹⁰³ Även tvångssteriliseringar, påtvingade aborter och andra kränkningar av kvinnors reproduktiva hälsa nämns som skyddsgrundande behandling.¹⁰⁴ Dessa kränkningar utgör former av förföljelse i konventionens mening.

Därefter presenteras exempel på scenarion som kan utgöra könsrelaterad förföljelse. En lag som gör en direkt eller indirekt diskriminerande skillnad mellan män och kvinnor kan exempelvis utgöra förföljelse. Det gäller särskilt lagar baserade på traditioner och kulturella normer som står i motsättning till gällande mänskliga rättigheter. Även om staten tvärtom har förbjudit skyddsgrundande behandling som på grund av sin intensitet utgör förföljelse, kan de förekomma i samhället eftersom staten tolererar, förespråkar eller inte klarar av att effektivt hindra förekomsten av sådana

¹⁰¹ Prop. 2005/06:6, s. 22-24.

¹⁰² SOU 2004:31, s. 13.

¹⁰³ UNHCR Guidelines on Gender-Related Persecution, 2002, para. II.9.

¹⁰⁴ UNHCR Guidelines on Gender-Related Persecution, 2002, para. II.12.

handlingar. Dessa handlingar utgör då fortfarande förföljelse.¹⁰⁵ Könsrelaterad förföljelse kan även föreligga då någon utsätts för straff eller bestraffning för brott mot en lag eller föreskrift som är oproportionerligt strängt och har en könsdimension. Därmed kan stränga straff som drabbar kvinnor som bryter mot sociala sedvänjor i samhället utgöra förföljelse på grund av kön enligt UNHCR.¹⁰⁶

Diskriminering kan som sådan utgöra förföljelse om den på kumulativa grunder får konsekvensen att personen hindras från rätten att tjäna sitt leverne, utöva sin religion eller få tillgång till utbildning. Det kan vidare handla om diskriminering som innebär att exempelvis kvinnor inte erhåller tillbörlig hjälp från statliga myndigheter i form av skydd från exempelvis könsrelaterat eller sexuellt våld. Ett exempel på detta är polismyndigheter som inte hanterar eller utreder övergrepp såsom våld i hemmet eller hatbrott kopplade till personens sexualitet. Det måste heller inte vara tal om politiska eller civila mänskliga rättigheter. Även kränkningar av kvinnors socioekonomiska rättigheter bör kunna utgöra förföljelse om de får tillräckligt grava konsekvenser.¹⁰⁷

4.3.2 Förföljelse på grund av kön

När förföljelse enligt svensk rätt är grundad på den sökandes kön ska den anses vara hänförlig till att den sökande tillhör en viss samhällsgrupp (se även avsnitt 4.4.2). Den mest utförliga redogörelsen för begreppets innebörd återfinns därför i förarbetenas diskussion kring just denna skyddsgrund.

Kön kan ensamt eller i förening med andra kännetecken grunda tillhörighet till viss samhällsgrupp. De kännetecken som lagstiftaren avser är de som är grundläggande för individens identitet, samvete, utövandet av mänskliga rättigheter eller som bottnar i en övertygelse av mänsklig värdighet. En samhällsgrupp kan bestå av personer, vilka på grund av sin övertygelse har en oförmåga eller ovilja att foga sig i de rådande samhällsnormerna för könsroller och som på grund av denna övertygelse utsätts för förföljelse. Det kan röra sig om personer som på grund av en inre övertygelse väljer en livsstil som avviker från vad som accepteras av samhället, exempelvis kvinnor som väljer att yrkesarbeta eller själva välja formerna för hur de bildar familj. Särskilt normer om påtvingad eller förutbestämd familjebildning samt kvinnlig könsstympning eller andra påtvingade kirurgiska ingrepp nämns som exempel på det en kvinna kan vilja vägra på grund av sin övertygelse.¹⁰⁸

De svenska förarbetenas betoning av begreppet kön som innefattande även det socialt konstruerade könet (genus) bör förstås som att förföljelse som

¹⁰⁵ UNHCR Guidelines on Gender-Related Persecution, 2002, para. II.10-11.

¹⁰⁶ UNHCR Guidelines on Gender-Related Persecution, 2002, para. II.12.

¹⁰⁷ UNHCR Guidelines on Gender-Related Persecution, 2002, para. II.14-15.

¹⁰⁸ Prop. 2005/06:6, s. 26.

hänför sig till det sociala könet sker på grund av personens kön.¹⁰⁹ Det sociala könet är konstruerat av omgivningen genom normer på olika nivåer eller könsroller. Den som utlever en avvikelse från den konstruerade könsrollen men hindras eller straffas på grund av det är drabbad av förföljelse på grund av kön.¹¹⁰

Även svensk doktrin härleder könsrelaterad förföljelse till situationer där en person förföljs för att hon medvetet eller omedvetet bryter mot lagar eller normer som reglerar samhällets eller omgivningens förväntningar på den ”riktiga” kvinnan.¹¹¹ I internationell doktrin har talats om att kvinnor utsätts för förföljelse inte för att de är kvinnor, utan för att de inte förmår vara riktiga kvinnor eller tillräckligt bra kvinnor, då de avviker från sociala, kulturella, religiösa eller politiska normer eller föreskrifter om kvinnors roll i samhället.¹¹²

4.3.2.1 Brott mot normer och föreskrifter

Förföljelse kan enligt svenska förarbeten utgöras av diskriminerande lagar, alternativt samhällsstrukturer uppbyggda kring diskriminerande normer och värderingar som är förankrade i sedvänjor eller religiösa traditioner. Bedömningen av om den sökande tillhör en samhällsgrupp ska göras med utgångspunkt från den egenskap eller det kännetecknen som är anledningen till att gruppens medlemmar diskrimineras.¹¹³

Både tvångsäktenskap och hedersmord beskrivs som företeelser där den drabbade eller den som löper risk att drabbas kan sägas tillhöra en viss samhällsgrupp. Även här läggs fokus på det biologiska könet som en medfödd egenskap, tillsammans med den mänskliga rättigheten att fritt välja partner eller former för familjeliv. I relation till hedersmord framhålls dock att det är kvinnans ovilja att anpassa sitt beteende till ett ”uppförandekodex” inom samhället eller familjen som grundar tillhörigheten till viss samhällsgrupp. Det finns således en koppling till det sociala könet och normer kring genus.¹¹⁴ Som nämnts i avsnitt 4.2, ses förföljelse som könsrelaterad om den grundar sig på att den sökande brutit mot samhälleliga könsnormer eller könsroller och till följd av detta drabbats av sanktioner eller repressalier som uppgår till förföljelse. Dessa typer av normbrott som grund för förföljelse presenteras även inom ramen för förföljelse som sker på grund av tillhörighet till viss samhällsgrupp, då ovilja att underkasta sig rådande normer om kön kan betraktas som en sådan övertygelse som det inte kan anses mänskligt värdigt att den sökande ska behöva överge.¹¹⁵

¹⁰⁹ Se avsnitt 1.7.

¹¹⁰ SOU 2004:31, s. 67.

¹¹¹ Bexelius, 2008, s. 17.

¹¹² Crawley, 2001, s. 63.

¹¹³ SOU 2004:31, s. 120f.

¹¹⁴ SOU 2004:31, s. 123-125.

¹¹⁵ Prop. 2005/06:6, s. 26; SOU 2004:31, s. 67.

4.3.2.2 Våld i privat sfär

Ett sista exempel på tolkningen av begreppet samhällsgrupp utgörs av ”Hustrumisshandel m.m.”¹¹⁶. Utredaren avser troligen att inom ramen för könsrelaterad förföljelse diskutera våld i hemmet eller nära relationer, även kallat kvinnomisshandel.¹¹⁷ Resonemangen kring denna problematik är dock mycket grunda och kan sammanfattas på följande sätt: Kvinnomisshandel bottnar alltid i beskyllningar om otrohet och drivkraften bakom misshandeln, som oftast utgår från kvinnans nuvarande eller tidigare partner, är vanligen svartsjuka. Det är först om hemlandets myndigheter brister i sin skyldighet att beskydda den utsatta kvinnan som en prövning av eventuella skyddsbehov blir aktuellt. Myndigheternas bristande förmåga eller vilja att bereda kvinnan skydd, eller mannens handlande, måste kunna knytas till en förföljelsegrund. Eftersom misshandel som grundar sig i beskyllningar om otrohet inte kan knytas till någon skyddsgrund, blir det avgörande för flyktingskapsbedömningen huruvida bristerna i hemlandets beskydd kan kopplas till en skyddsgrund.¹¹⁸

Efter en mycket summarisk förklaring av orsakerna till våld mot kvinnor i nära relationer, förklaras med större noggrannhet de olika orsakerna till att kvinnor nekas skydd av myndigheterna i sitt hemland. Inget skyddsbehov föreligger om statens oförmåga eller ovilja att ge skydd grundar sig i ”en allmän ovilja, ineffektivitet eller dåliga resurser”:

”Skulle däremot statens ovilja eller oförmåga att ge kvinnan skydd bero på den omständigheten att hon är kvinna, kommer saken i ett annat läge. I vissa länder genomsyras hela statsapparaten (och det övriga samhället) av en djupt diskriminerande syn på kvinnan. Den kan t.ex. komma till uttryck i en diskriminerande lagstiftning som särbehandlar kvinnor eller, om lagstiftningen är könsneutral, genom att kvinnor i praktiken inte har någon chans utverka att reglerna tillämpas på ett korrekt sätt.”¹¹⁹

Att hemlandets myndighetsskydd måste analyseras för att fastställa *motiven* till dess brister, nämns i utredningen endast i det avsnitt som behandlar ”Hustrumisshandel m.m.”. När frågan aktualiseras i propositionen framstår det däremot som att det vid alla ärenden som aktualiserar förföljelse på grund av kön eller sexuell läggning är nödvändigt att göra en bedömning av inställning till den förföljda samhällsgruppen hos hemlandets myndigheter:

”Förföljelse som sker inom den privata sfären kan utgöra grund för flyktingskap beroende på de motiv som ligger bakom statens oförmåga eller ovilja att ge skydd. Statens oförmåga kan bero på t.ex. resursbrist eller ineffektivitet vilket inte kan knytas till någon förföljelsegrund. Den utsatte är då inte en flykting i lagens mening.”¹²⁰

¹¹⁶ SOU 2004:31, s. 126-127.

¹¹⁷ Bexelius, 2008, s. 35-36.

¹¹⁸ SOU 2004:31, s. 126.

¹¹⁹ SOU 2004:31, s. 126-127.

¹²⁰ Prop. 2005/06:6, s. 28.

4.3.3 Den kausala länken

Förföljelsens orsak behöver inte korrekt identifieras av den sökande. Inte heller behöver den sökande själv medvetet identifiera sig som tillhörande den grupp, eller havande den egenskap eller åskådning som orsakat den. Det är tillräckligt att den förföljande agenten förknippar den sökande med en av skyddsgrunderna eller tillskriver henne sådana egenskaper. Särskilt vad gäller tillhörighet till religion eller politisk övertygelse får samhällets patriarkala strukturer resultatet att kvinnor tillskrivs egenskaper som förknippas med deras familj, folkslag eller sociala omgivning.¹²¹

I de fall då förföljelsen utförs av privata aktörer, vilket ofta är fallet hos kvinnliga sökande, ska den sökande förutom förföljelsen kunna visa att staten i hemlandet saknar vilja eller förmåga att ge henne skydd från förföljelsen. Både den aktuella förföljelsen och statens ovilja eller oförmåga att skydda den sökande behöver inte ha en koppling till flyktinggrunden; det är enligt UNHCR tillräckligt att den förra eller den senare har sådan koppling. Skyddsgrundande förföljelse föreligger således om den sökande utsätts för sådan behandling som uppgår till förföljelse som på grund av sin intensitet och vägras skydd av hemlandets myndigheter på grund av sin könstillhörighet, eller då hon utsätts för förföljelse som hänför sig till hennes kön och inte kan söka skydd hos hemlandets myndigheter på grund av någon annan orsak.¹²²

Vid jämförelse med resonemangen kring koppling mellan skyddsgrund och orsak till förföljelse som förs i avsnitt 4.3.2.2 tycks svensk rätt innehålla andra normer för hur den kausala länken ska etableras. Svensk lagstiftnings riktlinjer för bedömning av skyddsbehov som grundar sig på förföljelse som utgår från en privat aktör, synes således frångå de principer som UNHCR ger uttryck för i sina policydokument.¹²³

4.4 Tillämplig skyddsgrund

Flera förföljelsegrunder kan vara aktuella samtidigt. I UNHCRs riktlinjer framhålls att förföljelsen vid könsrelaterade skyddsanspråk kan grunda sig på flera olika konventionsgrunder. Exempelvis kan ett anspråk på flyktingstatus baserad på överträdelse av sociala eller religiösa normer, analyseras i termer av religion, politisk åskådning eller tillhörighet till viss samhällsgrupp.¹²⁴ Både religion och politisk åskådning nämns i

¹²¹ UNHCR Guidelines on Gender-Related Persecution, 2002, para. II.20 och 33.

¹²² UNHCR Guidelines on Gender-Related Persecution, 2002, para. II.21.

¹²³ UNHCR Guidelines on Gender-Related Persecution, 2002, para. II.21; UNHCRs handbok om förfarandet och kriterierna för att bestämma flyktingars rättsliga ställning, p. 65. Jämför resonemanget kring hustrumisshandel under avsnitt 4.3.2.

¹²⁴ UNHCR Guidelines on Gender-Related Persecution, 2002, para. II.23.

svenska förarbeten som skyddsgrunder vilka ofta är relaterade till den drabbades kön.

”... könsrelaterad förföljelse kan vara att bedöma som förföljelse på grund av religion eller politisk uppfattning eller tillhörighet till en viss samhällsgrupp. Exempelvis kan en kvinnas vägran eller oförmåga att följa religiösa normer, t.ex. föreskrifter om viss klädsel, uppfattas som ett bevis på att hon har en oacceptabel religiös eller politisk åskådning. Ett sådant fall kan också bedömas som att hon riskerar förföljelse för att hon tillhör en viss samhällsgrupp bestående av kvinnor som inte vill eller kan följa de religiösa klädnormerna.”¹²⁵

Religion aktualiseras som skyddsgrund i samhällen där religionen tillskriver kvinnor annorlunda beteendekoder än män. En vägran att följa sådana koder eller normer kan då uppfattas som en oacceptabel religiös åskådning oavsett vad personen faktiskt tror på. Förföljelse på grund av politisk åskådning kan hänföra sig till personens könstillhörighet när den uppfattning eller övertygelse som föranleder förföljelsen rör exempelvis kvinnors rättigheter, familjeplanering eller föreskriven klädsel. Det kan ibland vara svårt att dra tydliga skiljelinjer mellan religion och politik då religiös och politisk åskådning ofta överlappar varandra i ärenden där förföljelsen även är relaterad till personens kön.¹²⁶

I UNHCRs riktlinjer ges en problematiserande redogörelse för de könsrelaterade aspekter som aktualiseras i samband med de olika skyddsgrunderna, till vägledning för en genusmedveten bedömning av skyddsbehovet. Delar av denna återges i de svenska förarbetena, och nyanserar där tolkningen av främst de politiska och religiösa skyddsgrunderna.¹²⁷

4.4.1 Kön inte en egen skyddsgrund

Enligt såväl UNHCRs riktlinjer som den svenska offentliga utredningen är kön inte en egen skyddsgrund som ska läggas till i den existerande flyktingdefinitionen. Istället ska könsrelaterade aspekter på flyktingrätten beaktas vid användningen av de befintliga grunderna och utvecklingen av dem i praxis. Genèvekonventionens flyktingbestämmelse behöver enligt UNHCRs bedömning inte några tillägg om kvinnor eller kön för att tillgodose kvinnors skyddsbehov. Kön och sexualitet kan förvisso påverka, eller diktera vilken typ av förföljelse eller skada personen utsätts för såväl som skälen för denna behandling men då flyktingbegreppet tolkas korrekt omfattar det könsrelaterade skyddsanspråk. Därför består den rättsliga

¹²⁵ SOU 2004:31, s. 13.

¹²⁶ Prop. 2005/06:6, s. 22-24.

¹²⁷ Prop. 2005/06:6, s. 23-24; SOU 2004:31, s. 90-94.

utmaningen i att utveckla metoderna för tolkningen av den redan könsneutrala konventionen.¹²⁸

Då den svenska lagstiftningens flyktingdefinition väsentligen överensstämmer med den i Genèvekonventionen, är det lätt att anta att den utvecklande tolkning som sker internationellt kan få direkt genomslag i den svenska rättstillämpningen. UNHCRs riktlinjer för könsrelaterade skyddsbehov hade då kunnat läggas till grund för en inkluderande och utvecklande tillämpning av Genèvekonventionen hos svenska myndigheter och domstolar. Behovet att explicit föra in kön i lagrummet grundar sig i att lagstiftaren i tidigare förarbeten till utlänningslagen uttalat att förföljelse på grund av kön enligt dåvarande förståelse av konventionen inte kunde hänföras till skyddsgrunden tillhörighet till viss samhällsgrupp. När lagstiftaren 2005 ville åstadkomma motsatt resultat kunde detta inte genomföras endast genom nya motivuttalandet för en modernare tolkning av flyktinglagrummet.¹²⁹

*”Som utredningen anfört skulle en sådan lösning [...] innebära en form av lagstiftning genom motiv, vilket inte är förenligt med svensk lagstiftningstradition. Enligt rådande tolkningsprinciper är det i svensk rätt inte tillåtet för lagstiftaren att genom förarbeten styra rättstillämpningen utan något stöd i lagtexten. En ändrad tillämpning förutsätter således ett uttryckligt lagstöd.”*¹³⁰

4.4.2 Kön och viss samhällsgrupp

I svensk rätt är kön en skyddsgrund som utgör en undergrupp till eller ett exempel på skyddsgrunden tillhörighet till viss samhällsgrupp.

Grunden ”tillhörighet till viss samhällsgrupp” är den grund under vilken könsrelaterade skyddsanspråk oftast har analyserats, varför UNHCR anser att en god förståelse för och rättslig utveckling av denna grund är viktig för bedömning av könsrelaterade skyddsanspråk. Däremot varnas för att en extensiv tillämpning av denna grund kan leda till att andra relevanta grunder förbises vid bedömningen av skyddsbehovet. Tolkning av grunden ”tillhörighet till viss samhällsgrupp” ska inte ske med sådan automatik att de andra grunderna renderas överflödiga.¹³¹

Det svenska direktivet till lagändring innebar att förföljelse på grund av kön skulle inrymmas i begreppet tillhörighet till viss samhällsgrupp.¹³² Den svenska utredningen om flyktingskap och könsrelaterad förföljelse föreslog dock inte att kön skulle införas som en ny skyddsgrund. Då förföljelse på

¹²⁸ SOU 2004:31, s. 81; UNHCR Guidelines on Gender-Related Persecution, 2002, para. II.6.

¹²⁹ SOU 2004:31, s. 132f.

¹³⁰ Prop. 2005/06:6, s. 30.

¹³¹ UNHCR Guidelines on Gender-Related Persecution, 2002, para. II.28.

¹³² Dir. 2002:49.

grund av kön kan inrymmas under flera av förföljelsegrunderna, är tillhörighet till viss samhällsgrupp således inte den enda grund som är tillämplig i de fall sökanden riskerar att utsättas för sådan förföljelse.¹³³ Därför föreslogs istället att det i lagtexten infördes en erinran till de beslutande myndigheterna om att förföljelse på grund av kön kan utgöra grund för flyktingskap. Detta för att inte utesluta möjligheten att tillämpa samtliga flyktinggrunder på situationer som aktualiserar könsrelaterad förföljelse.¹³⁴ Rättstillämpningen skulle därigenom tillåtas att utveckla praxis utan styrning av alltför detaljerade riktlinjer, vilka riskerar att förhindra en evolutiv utveckling av flyktingbegreppet.¹³⁵

Svenska myndigheter rekommenderas av utredningen att i första hand utreda om någon eller några av de fyra primära grunderna ras, nationalitet, religiös eller politisk åskådning är tillämpliga. Först därefter ska göras en bedömning om den sökande kan sägas tillhöra en viss samhällsgrupp. Denna metodik motiveras av att den sistnämnda grunden tillfördes flyktingdefinitionen som ett komplement till de övriga grunderna.¹³⁶

Utredningens rekommendationer är således helt i linje med UNHCRs dito, men hörsammades inte i lagstiftningsprocessens slutskede. Förföljelse på grund av kön kunde enligt regeringen redan enligt tidigare ordning inrymmas under förföljelsegrunderna ras, nationalitet, religion eller politisk åskådning, då könsrelaterade moment kan ingå i eller vara en bidragande orsak till förföljelse som har sin orsak i någon av de andra förföljelsegrunderna.¹³⁷ Den aktuella lagändringen innebär således att könsrelaterad förföljelse numera *även* kan inrymmas i skyddsgrunden tillhörighet till viss samhällsgrupp.¹³⁸ Departementschefen skriver dock att regeringen inte avser någon saklig skillnad mellan sitt lagändringsförslag och utredningens.¹³⁹

Det saknas i propositionen en utförlig diskussion som tar hänsyn till utredningens och UNHCRs argument. Det framhålls främst allmänna lagtekniska motiv till att inte välja den lagreglering som utredningen föreslagit.¹⁴⁰ En lagteknisk aspekt är att flyktingbegreppet i utlänningslagen ska överensstämma med Genèvekonventionens flyktingbegrepp. Genom att uttryckligen inflika att kön och sexuell läggning utgör exempel på tillhörigheter till viss samhällsgrupp, skapas en avvikelse från konventionens begrepp. De nya rekvisit som tillförs bestämmelsen anses dock innebära en kodifiering av vad som gäller internationellt enligt UNHCRs riktlinjer och skyddsgrundsdirektivets principer.¹⁴¹ En annan lagteknisk aspekt, som uppenbarligen fått avgörande effekt, är vikten av att i

¹³³ Prop. 2005/06:6, s. 30.

¹³⁴ SOU 2004:31, s. 132.

¹³⁵ SOU 2004:31, s. 132f; prop. 2005/06:6, s. 30.

¹³⁶ SOU 2004:31, s. 127f.

¹³⁷ Prop. 2005/06:6, s. 32.

¹³⁸ Prop. 2005/06:6, s. 31.

¹³⁹ Prop. 2005/06:6, s. 31.

¹⁴⁰ Prop. 2005/06:6, s. 31.

¹⁴¹ Prop. 2005/06:6, s. 32.

lagtexten klargöra att förföljelse på grund av kön berättigar till skydd som flykting.

4.5 Jämförande analys

I detta avsnitt jämförs den svenska rättens innehåll så som det kan förstås enligt förarbetena och de normer för könsrelaterad förföljelse som kommer till uttryck i UNHCRs riktlinjer. Brister, likheter och diskrepanser analyseras utifrån den externa kritiken av flyktingrätten som formulerats i föregående kapitel.

4.5.1 Problemlösande ansats

Såväl UNHCRs riktlinjer som den nya skyddsgrunden kön i svensk rätt syftar till att möta behovet av en mer inkluderande och icke-diskriminerande tillämpning av Genèvekonventionen. Kvinnors skyddsbehov identifieras och placeras inom rätten genom dessa två ansatser till rättslig utveckling, vilka nu ska jämföras.

Skälen för införandet av skyddsgrunden kön i svensk rätt hänför sig främst till behovet av att ge kvinnor lika möjligheter att erhålla flyktingstatus genom att förordna om en egen skyddsgrund till den som förföljs på grund av kön. Lagändringen motiveras även av en vilja om att svensk rätt ska spegla den utveckling av flyktingbegreppet som skett på internationell nivå. Motiven för en den genusmedvetna tillämpning av Genèvekonventionen som UNHCR förespråkar har en tydligare grund i behovet av att synliggöra kvinnors utsatta roll som flyktingar och historiskt exkluderade roll i internationell rättighetsdiskurs. UNHCR ligger således närmare den feministiska kritiken av rätten i sin ansats till förbättring av rätten.

I den redogörelse för de snarlika begreppen ”könsrelaterade skyddsbehov” och ”förföljelse på grund av kön” som gjorts ovan finns tydliga likheter mellan den svenska rättens och UNHCRs huvudbegrepp. Det är uppenbart att svensk lagstiftare tagit intryck av internationella riktlinjer. Begreppen är dock inte helt överensstämmande. Min bedömning är att UNHCRs begrepp är vidare än det svenska rekvisitet, då det inbegriper skyddsbehov inom alla kategorier i flyktingdefinitionen. Det fungerar snarare som ett verktyg för att synliggöra socialt kön i relation till förföljelse än som en rättsligt stabil kategori.

4.5.2 Genusterminologi och manlig norm

Det råder en tydlig teoretisk samsyn kring begreppsparet könsrelaterad respektive könsspecifik förföljelse som betecknande för förföljelsens orsak/grund respektive form/uttryck. Vid en jämförelse av svensk och internationell rätts redogörelse för den materiella innebörden av begreppen framstår det dock som att det inte går att upprätthålla en tydlig skillnad

mellan förföljelsens form och dess orsak. Åtskillnaden sker med lätthet på teoretiskt plan men blir svårare att upprätthålla i mer tillämpade resonemang. Svensk lagstiftare har exempelvis mycket lättare för att förklara och exemplifiera relationen till kön hos förföljelsens form än hos orsaken. Är tvångsäktenskap och könsstympning exempelvis en skyddsgrundande behandling och kränkande praktik eller är de exempel på normer i samhället vilka en flyende kvinna motsätter sig och genom sitt handlande sällar sig till en politisk opposition eller särskild samhällsgrupp?

Alla könsspecifika former av förföljelse som UNHCR introducerar som skyddsgrundande behandling kräver att de knyts till en skyddsgrund för att medföra flyktingstatus. Inte minst i ljuset av den externa kritik av rätten som framfördes i kapitel 3. Detta kräver i sig att förekomsten av dessa kränkande behandlingar kan analyseras i en genusmedveten kontext som tar hänsyn till kvinnors roll i samhället. Först då blir det möjligt att identifiera en ett kausalt förhållande till en skyddsgrund som har samband med kön. Denna analys behövs oavsett om det är en politisk eller religiös norm eller kvinnors strukturella underordning som ska betraktas som en form av förtryck resulterande i den kränkande behandlingen, vilken i så fall skulle kunna hänföras till grunden tillhörighet till viss samhällsgrupp. Svensk rätt saknar tydliga resonemang kring hur eller i vilka situationer den skyddsgrundande behandling som drabbar kvinnor ska knytas an till flyktingrättens skyddsgrunder.

Varken svensk rätt eller internationella riktlinjer berör med någon emfas problematiken kring rättens manliga norm och behovet av att politisera traditionellt privata frågor för att synliggöra kvinnors skyddsbehov. En sådan ansats kan välvilligt tolkas in i textmassan men finns inte med som en uttryckt poäng. Svensk rätt innehåller tvärtom en stor del kontraproduktivt material i detta hänseende i form av resonemangen kring kvinnomisshandel. Däremot behandlas frågan om det sociala könet i såväl svenska som internationella rättskällor, särskilt i anslutning till definitionen av begreppet könsrelaterad förföljelse och frågan om när förföljelsen har sin grund i kön.

4.5.3 Diskrepanser och brister

Det går att se två förekomster av rättslig diskrepans mellan UNHCRs riktlinjer och svensk rätt. Dels kring förföljelsens länk till skyddsgrunderna vid privat förföljelse, och dels hanteringen av skyddsgrunderna i sig.

Tillämpningen av delrekvisitet kausal länk skapar förvirring i förhållande till könsrelaterade skyddsanspråk på grund av dess frekventa koppling till privata aktörer, till skillnad från statliga. UNHCR är tydliga med att antingen orsaken till förföljelsen eller hemlandets oförmåga att bereda skydd ska knytas till en skyddsgrund. Svensk rätt ger inte samma besked utan uppställer ett krav på att hemlandets förmåga att skydda den sökande undan menlig behandling alltid måste kunna knytas till en skyddsgrund om förföljelsen utförs av en privat aktör oavsett orsaken till förföljelsen.

Logiken bakom denna metodik tycks vara att förföljelse av privata aktörer aldrig i sig kan knytas till en skyddsgrund. Det ligger nära till hands att ifrågasätta huruvida denna logik verkligen motsvarar UNHCRs riktlinjer.

Ytterst är problemet ändå avsaknaden av en analys som förmår betrakta kränkningar av kvinnors rättigheter i den privata sfären som ett politiskt och strukturellt förtryck vilket kan föranleda internationellt skydd i Sverige. Resonemangen i förarbetena kring våld i hemmet utgör ett tydligt exempel på hur dikotoma föreställningar om offentlig och privat sfär upprätthålls inom rätten, till men för kvinnors möjligheter att beredas skydd från övergrepp inom familjen.

Slutligen ska sägas något om den lagtekniska aspekten av svensk rätt. Det råder onekligen en diskrepans mellan utlänningslagens utformning och det internationella synsättet på relationen mellan kvinnors skyddsbehov och flyktinggrunderna i Genèvekonventionen. Först och främst har Sverige praktiskt taget tillskapat en egen grund för flyktingskap som hänför sig till kön, må så vara att det skett som en sub-grund till grunden ”viss samhällsgrupp”. Baserat på förarbetenas utformning står det klart att rekvisitet ”kön” är avsett att tillämpas om kvinnor. Detta är inte den enligt internationella riktlinjer föreskrivna metodiken.

Att förföljelse på grund av kön utformats som en egen skyddsgrund vilken föranleder skydd inom ramen för tillhörighet till en viss samhällsgrupp formar en särart kring kvinnors skyddsbehov och försvårar analysen av könsrelaterade aspekter av flyktingskap under andra än den föreskrivna grunden för flyktingskap. Kvinnor riskerar konstrueras som en egen enhet inom rätten, tvärt emot de explicita behoven av att inkorporera kvinnors erfarenheter och problem i den allmänna tillämpningen av mänskliga rättigheter.

Samtidigt ger svenska förarbeten ett ambivalent intryck vad gäller könsrelaterade skyddsbehov och flyktinggrunderna. Utredningen tar tydligt fasta på den metodik som förordas på internationell nivå och i doktrin inom mänskliga rättigheter, vilket innebär att samtliga skyddsgrunder måste få en utvecklande tillämpning i relation till kön och att könsrelaterade skyddsbehov inte per automatik ska analyseras under grunden viss samhällsgrupp. Denna inställning tillbakavisas i propositionen av en regering som samtidigt säger sig inte avse någon materiell skillnad från utredningens förslag. Tvetydigheten föranleder frågor om hur bestämmelsen ska tillämpas i svenska domstolar. Vilken metodik för analysen av könsrelaterade skyddsbehov som förarbetena förordar tycks inte helt klart.

5 Illustrativa rättsfall

5.1 Rättsfallsanalys MIG 2008:39

I MIG 2008:39¹⁴² bedömer Migrationsöverdomstolen att en kvinna från Albanien riskerar att utsättas för förföljelse på grund av kön. En avgörande rättsfråga i ärendet hos Migrationsöverdomstolen är frågan om internflykt, vilken avgör målet till kvinnan nackdel då det anses rimligt att hon söker skydd i andra delar av landet. Frågan om internflykt bortses från här till fördel för bedömningen av skyddsbehovet och dess grund i kvinnans könstillhörighet.

5.1.1 Omständigheterna i målet

En skild kvinna riskerar vid ett återvändande till Albanien att utsättas för allvarlig misshandel med dödlig utgång av sin före detta makes släkt. Hon har under flera år misshandlats av sin före detta make, såväl under äktenskapet som efter skilsmässan. Hon har vänt sig till polisen för att få hjälp men när hon anmälde tog de inga anteckningar. Hon har även vänt sig till sin familj, men de har avfärdat henne. Kvinnan och hennes barn flydde från hemstaden då hennes man tagit strygrepp på den äldste sonen.

Migrationsverket avslog kvinnans ansökan med motiveringen att det hon utsatts för är att anse som kriminella handlingar utförda av enskilda individer, inte något som sanktionerats av Albanien myndigheter.

Migrationsdomstolen i Göteborg baserade sin bedömning på att förföljelse inom den privata sfären kan utgöra grund för flyktingskap om den förföljde vägras skydd i hemlandet som en uppenbar följd av politiska, sociala, religiösa eller kulturella strukturer. Domstolen ansåg därtill att aktuell landinformation gav stöd för att de kulturella strukturerna i norra Albanien gör det svårt för kvinnor att erhålla myndighetsskydd om de utsätts för våld i hemmet. Domstolen konstaterar att kvinnan känner en välgrundad fruktan för förföljelse på grund av sitt kön och att hon på grund av denna fruktan inte kunde begagna sig av sitt hemlands skydd. Hon var därför att betrakta som flykting.

5.1.2 Bedömningen av skyddsbehovet

Migrationsöverdomstolen inleder sin bedömning av skyddsbehovet med en redogörelse för begreppet förföljelse på grund av tillhörighet till viss samhällsgrupp enligt skyddsgrundsdirektivet, vilken överensstämmer med hur begreppet är formulerat i svensk rätt. Domstolen gör klar att kön –

¹⁴² MIG 2008:39, Migrationsöverdomstolen, 2008-11-21.

biologiskt eller socialt – ensamt eller i kombination med andra egenskaper kan grunda tillhörighet till viss samhällsgrupp. Om det inte är hemlandets myndigheter som utövar förföljelse, utan enskilda personer, ska flyktingskap enligt skyddsgrundsdirektivet och svenska förarbeten föreligga endast om myndigheterna inte kan antas erbjuda trygghet mot förföljelse från enskilda.

I fråga om när staten ska anses kunna ge skydd hänvisar domstolen till propositionen till utlänningslagen. Där sägs att förföljelse som sker inom den privata sfären kan utgöra grund för flyktingskap beroende på de motiv som ligger bakom statens oförmåga eller ovilja att ge skydd. Oförmåga som beror på resursbrist eller ineffektivitet kan inte föranleda flyktingskap eftersom förmågan då inte kan knytas till någon flyktingrund. Däremot aktualiseras flyktingskap om skyddet vägras den förföljde som en uppenbar följd av rådande politiska, sociala, religiösa eller kulturella strukturer, såsom könsmaktstrukturer. Om landets myndigheter genom att inte vidta nödvändiga åtgärder för att åstadkomma efterlevnad i realiteten accepterar övergreppet har kvinnan ingen faktisk möjlighet att erhålla statens skydd mot förföljelsen. Likaså är mannens rätt att utöva makt över kvinnan i vissa kulturer en så obestridd och grundläggande del av samhällsstrukturen att det är omöjligt för kvinnan att få statens skydd mot våld och frihetsinskränkningar eller hedersrelaterade repressalier från män i hennes anhörigkrets.

5.1.3 Domstolens slutsats

Kvinnan har enligt domstolen gjort sannolikt att hon hyser en välgrundad fruktan att utsättas för fortsatta övergrepp från före detta maken vid ett återvändande till norra Albanien. Myndigheterna där, i detta fall företrädna av enskilda polismän, får anses ha visat ovilja att ge skydd mot förföljelsen från denne. Landinformationen stödjer samtidigt att det albanska samhället är starkt patriarkaliskt, särskilt på landsbygden och i synnerhet i landets norra delar. Våld i hemmet är mycket vanligt och ett allvarligt problem som sällan rapporteras eller lagförs. Myndigheternas ovilja att ge kvinnan skydd har enligt Migrationsöverdomstolens bedömning sin grund i dessa sociala och kulturella strukturer och beror på det förhållandet att den sökande är kvinna. Hon hyser således en välgrundad fruktan för att hon skulle komma att utsättas för förföljelse på grund av kön.

5.1.4 Analys

Den identifikation av skyddsgrund som görs är begränsad. Domstolen lyfter förvisso fram en rad omständigheter som de anser är relevanta för bedömningen att förföljelse på grund av kön föreligger. Däremot förs inga resonemang kring andra skyddsgrunder.

Trots att orsaken till förföljelsen har tydliga band till kvinnans sociala kön, lutar sig domstolens bedömning av skyddsskäl mot de könsrelaterade aspekterna av att skydd inte kan ges av myndigheterna. I bedömningen tycks domstolen per default göra antagandet att det vid förföljelse från enskilda krävs att myndigheternas bristande vilja eller förmåga att skydda kan knytas till den sökandes könstillhörighet. Fokus ligger på att fastställa att myndigheternas ovilja att ge skydd kan hänföras till en skyddsgrund (kön) istället för att fastställa att orsaken till förföljelsen i sig kan knytas till motsvarande skyddsgrund. Orsaken till denna felaktiga tyngdpunkt i domskälen måste anses vara de uttalanden som görs i förarbetena.

Förarbetena presenterar en förståelse av privat förföljelse som strider mot UNHCRs uppfattning om hur bedömning av skyddsbehov i dessa situationer bör göras. Tyngdpunkten i skyddsgrundsbedömningen ligger i ett resonemang kring Albanska myndigheters inställning till kvinnor visavi män. De föreställningar om kön som ligger till grund för kvinnomisshandeln i sig problematiseras inte och förekomsten av våld i hemmet individualiseras istället för att hanteras som ett samhällsproblem som drabbar fler än den sökande kvinnan. Politiska eller religiösa aspekter på orsaken till förföljelsen berörs inte i domskälen. Det görs heller ingen reflektion kring den politiska aspekten av kvinnans ställning i samhället. Att istället tala om kvinnans ställning o vissa kulturer gör att kvinnor blir till en särskild samhällsgrupp; drabbade av en förtryckande kultur. Detta synsätt riskerar att depolitisera förtrycket av kvinnor.

I domskälen sker uttryckliga hänvisningar till propositionen om förföljelse på grund av kön. Således följs svensk lagstiftning. Samtidigt strider tillämpningen mot UNHCRs principer om myndigheters skydd vid enskild förföljelse och bedömningar av skyddsbehoven med utgångspunkt i de huvudsakliga skyddsgrunderna.

Den sökande drabbas i detta fall av flera brister i svensk rättsordning. Bedömningen av skyddsgrunden sker med direkt utgångspunkt från det särskilda könsrekvisitet, vilket föranleder en bedömning av henne som särart inom ramen för endast en tillämplig skyddsgrund. Domstolen visar sedan oförmåga att identifiera misshandel inom nära relationer som skyddsgrundande behandling och framgångsrikt knyta förekomsten av denna till en skyddsgrund i Genèvekonventionen.

5.2 Rättsfallsanalys MIG 2011:8

I MIG 2011:8¹⁴³ tillerkänns en kvinna från Somalia flyktingstatus till följd av förföljelse på grund av kön. Hon hyser enligt Migrationsöverdomstolen en välgrundad fruktan för förföljelse på grund av kön och hennes chanser att få ett effektivt skydd från hemlandet är närmast obefintliga. Ärendet

¹⁴³ MIG 2011:8, Migrationsöverdomstolen, 2011-04-21.

innehåller även en bedömning om möjligheten till internflykt som utfaller fördelaktigt för den sökande, men den ska ej återges här.

5.2.1 Omständigheterna i målet

Kvinnan och hennes släkt och familj tillhör en klan i Somalia som utmärker sig för stor religiositet. Hennes halvbror försökte döda henne när han fick reda på att hon hade fött ett utomäktenskapligt barn med en man som hon träffat och haft avsikt att leva tillsammans med. Hon stacks med en kniv i halsen och i ena benet. Halvbrodern fördes till polisen men släpptes när han förklarade om hennes leverne och bakgrunden till hans agerande. Hon gömde sig undan sin halvbror hos kvinnliga släktingar i en annan stad. Senare fick hon höra att andra manliga släktingar kommit i sällskap av medlemmar i organisationen Al Shabaab till staden där hon bodde för att söka efter henne och straffa henne för hennes brott mot sharialagstiftningen.

Kvinnans ansökan avslogs av Migrationsverket för att de inte värderade henne som trovärdig och inte ansåg att hon gjort sannolikt att hon riskerade skyddsgrundande behandling. Migrationsdomstolen i Göteborg gjorde efter kvinnans överklagande samma bedömning. Hennes överklagan avslogs därmed.

Vid överklagan till Migrationsöverdomstolen anfördes att utomäktenskapliga förbindelser inte är accepterade i Somalia då organisationen Al Shabaab försöker upprätthålla sharialagar och att brott mot dessa kan föranleda piskstraff eller stening. Kvinnor får i första hand skydd från sitt manliga nätverk, vilket medför att den som riskerar att förföljas av män i sagda nätverk inte kan påräkna något skydd. Till utredningen i målet fördes även rapporter som styrkte att straffriheten för våld mot kvinnor är mycket utbredd i Somalia. Kvinnor löper stor och ökande risk att bli utsatt för våld, och kvinnor som saknar manligt nätverk är särskilt utsatta. Vanliga människor bör följa Al Shabaabs påbud för att inte riskera problem. För de som överträder påbuden kan arresteringar eller dödsstraff aktualiseras.

5.2.2 Bedömning av skyddsbehovet

Domstolens bedömning av skyddsbehovet inleds med ett konstaterande om att den skyddsgrund som är aktuell i kvinnans fall är förföljelse på grund av kön. Det framhålls att kön, ensamt eller i kombination med andra egenskaper hos den sökande, kan grunda tillhörighet till en viss samhällsgrupp och att förföljelse på grund av sådan tillhörighet kan grunda flyktingskap. Med begreppet kön avses, förutom biologiskt kön, även s.k. socialt kön, som enligt propositionen till utlänningslagen innebär socialt eller kulturellt bestämda, stereotypa, föreställningar om hur män respektive kvinnor ska bete sig.

Därefter fastslås att då kvinnan drabbats av förföljelse som utgår från enskilda, ska flyktingskap föreligga om myndigheterna inte kan antas erbjuda henne skydd. Domstolen framhåller här att förarbetena till utlänningslagen understryker att det vid förföljelse på grund av kön är viktigt att beakta samhällsstrukturen i den sökandes hemland och dess betydelse för förmågan och viljan att bereda skydd. Om landets myndigheter inte vidtar nödvändiga åtgärder för att åstadkomma efterlevnad av dess lagar, accepterar de i realiteten övergreppet. Då har kvinnan ingen faktisk möjlighet att erhålla statens skydd mot förföljelsen. Vidare menar domstolen att mannens rätt att utöva makt över kvinnan i vissa kulturer en så obestridd och grundläggande del av samhällsstrukturen att det är omöjligt för kvinnan att få statens skydd mot våld och frihetsinskränkningar eller hedersrelaterade repressalier från män i hennes anhörigkrets.

5.2.3 Domstolens slutsats

Kvinnan har enligt Migrationsöverdomstolen gjort sannolikt att hon hyser en välgrundad fruktan att utsättas för övergrepp från manliga släktingar i samarbete med Al Shabaab till följd av att hon som kvinna inte följd de normer och Sharialagar som gäller i Somalia. Möjligheterna att erhålla effektivt skydd i den del av landet som hon kommer ifrån får betraktas som i det närmaste obefintliga eftersom Al Shabaab i huvudsak har kontrollen över södra Somalia vid tidpunkten för målets avgörande. Hon anses därmed ha rätt till skydd som flykting på grund av kön.

5.2.4 Analys

I bedömningen har det onekligen spelat en viktig roll att Somalia är ett i allmänhet osäkert land där inte många kan påräkna skydd från myndigheter, vilket gör att den som riskerar förföljelse från sin klan eller närmiljö är särskilt utsatt. Sökanden har eventuellt kunnat erhålla andra former av skyddsstatus i Sverige på grund av situationen i hemlandet, men rättsfallet syftar till att utveckla prejudikatbildningen kring flyktingstatus och kön.

Den förföljelse som den sökande riskerar i rättsfallet hade uppenbart kunnat analyseras i termer av religiös eller politisk åskådning. Så sker inte. Istället deklarerar utan ingående förklaring att kvinnan kan vara i behov av skydd till följd av förföljelse på grund av kön.

Det förs inte heller några resonemang kring hur den samhällsgrupp som kvinnan tillhör är sammansatt. Därför är det svårt att avgöra vad som föranleder det fastställda skyddsbehovet ur dessa domskäl. Är det den förföljelse som kvinnan riskerar att utsättas för från sin familj eller klan, eftersom samhället inte kan skydda henne från denna? Eller är det den förföljelse som utgörs av att kvinnan tvingas tåla statens grova könsdiskriminering, innebärande att samhället inte skydda kvinnor som bryter mot sociala och religiösa normer kring kön? Enligt svensk rätt och

UNHCRs riktlinjer kan bestraffning och övergrepp till följd av att en kvinna bryter mot normer eller lagar som är könsrelaterade utgöra förföljelse; såsom familjens mordförsök i detta fall. Men även grov könsdiskriminering och avsaknaden av en könsjämlig rättssäkerhet kan i sig utgöra förföljelse.

Enligt UNHCR räcker det som bekant att ett orsakssamband till en förföljelsegrund kan urskiljas i antingen den privata aktörens förföljelse eller statens oförmåga att bereda skydd. Det är även fullgott att det vid skyddsbedömningen kan konstateras en koppling mellan förföljelsen och minst en av grunderna. Det är inte viktigt att säkert fastställa vilken, då många situationer aktualiserar mer än en skyddsgrund. Likaledes kräver UNCHR endast att en av två möjliga kopplingar till skyddsgrunderna sker i situationer av förföljelse från enskilda där samhället inte förmår bereda den sökande skydd i hemlandet. Trots detta är det beklagligt att domstolen inte i detta prejudikat gör klart hur de resonerar eftersom det upprätthåller den otydliga och eventuellt felaktiga bild av rättsläget som förarbetena förmedlar. Rättspraxis ska syfta till att klargöra de områden där förarbetena lämnar en del att önska.

Ett prejudikat med högre tydlighet hade kunnat bidra till att fastställa en norm för de omständigheter vid förföljelse av kvinnor som godtas som förföljelse på grund av det biologiska eller sociala könet. Alternativt hade ett resonemang kring samhällets oförmåga eller ovilja att bereda kvinnor skydd mot förföljelse kunnat öka klarheten kring när en kvinna som utsätts för förföljelse som eventuellt inte kan knytas till någon skyddsgrund ändå har rätt till internationellt skydd i Sverige på grund av att hemlandets myndigheter av anledningar som hänför sig till kön eller genus inte kan förväntas bereda henne skydd.

5.3 Rättsfallsanalys MIG 2011:6

I det prejudicerande rättsfallet MIG 2011:6¹⁴⁴ gör Migrationsöverdomstolen bedömningen att de sökande, vilka åberopat skyddsbehov gentemot övergrepp som begås i ”hederns namn”, saknar möjligheter att få ett effektivt skydd av myndigheterna i sitt hemland. De sökande erhåller inte flyktingstatus men beviljas dock uppehållstillstånd baserat på status som alternativt skyddsbehövande enligt 4 kap 3 § UtL. Målet bygger på ett utförligt resonemang kring lagrummet för alternativt skyddsbehövande. De grunder som åberopas för uppehållstillstånd förtjänar trots detta att analyseras i förhållande till praxis för uppehållstillstånd på grund av flyktingstatus, eftersom den förföljelse som åberopas innehåller könsrelaterade aspekter och i flera andra rättsfall analyserats inom ramen för förföljelse på grund av kön.¹⁴⁵

¹⁴⁴ MIG 2011:6, Migrationsöverdomstolen, 2011-03-09.

¹⁴⁵ Se bland exempelvis UM 14795-10, Migrationsdomstolen i Stockholm, 2011-05-11; UM 271-07, Migrationsdomstolen i Stockholm, 2007-04-25; UM 3105-08,

5.3.1 Omständigheterna i målet

De sökande i målet är ett kurdiskt, heterosexuellt par från KRG-området (Kurdistan Regional Government Area of Iraq) i norra Irak. De har velat gifta sig men nekats detta av kvinnans familj då hon varit avsedd för bortgifte med en kusin. Mannen har utsatts för beskjutning av kvinnans släktingar samt mottagit hot mot sig och sin familj. Till följd av detta har de rymt tillsammans och levt gömda, varpå de flytt till Sverige. Kvinnan tillhör en mäktig klan i området, vilket får till följd att de inte haft möjligheten att söka skydd hos lokala myndigheter undan förföljelsen. De hotas nu till livet av familjen eftersom de levt gömda tillsammans.

Migrationsverket avslog parets ansökan med motiveringen att de inte förmått göra sannolikt att myndigheterna i KRG-området skulle sakna vilja eller förmåga att bereda dem skydd för det fall de skulle vara i behov av det. Verket bedömde att myndigheterna i regionen har både vilja och förmåga att ingripa mot enskilda som begår eller avser begå kriminella handlingar.

Migrationsdomstolen i Göteborg konstaterar baserat på aktuell och tillgänglig landinformation att ”hedersrelaterad” brottslighet är ett allvarligt och utbredd problem i KRG-regionen och att det inte kan anses finnas ett effektivt skydd att tillgå för den som riskerar drabbas av ”hedersrelaterad” förföljelse. Däremot anser domstolen inte att det som paret anfört kan hänföras till grunderna för flyktingskap. Då det ändå finns grundad anledning att anta att paret riskerar att utsättas för skyddsgrundande behandling vid ett återvändande beviljas de uppehållstillstånd som alternativt skyddsbehövande.

5.3.2 Bedömningen av skyddsbehovet

Inför bedömningen av skyddsbehovet i Migrationsöverdomstolen har landinformation i form av ett flertal rapporter om hedersrelaterat våld i Irak och särskilt KRG-området ingivits och inhämtats. Av rapporterna framgår bland annat att antalet ”hedersmord” i Irak ökar. Pojkar och flickor riskerar att dödas för att de uppträtt på ett sätt som ”dragit skam över familjen”. Domstolen framhåller att det framgår av rapporterna att en kvinna som riskerar att bli offer för ”hedersmord” kan vara berättigad till asyl på grund av tillhörighet till viss samhällsgrupp. Särskilt gäller detta kvinnor som kommer från mansdominerade klaner eller religiösa grupper med stränga regler för kvinnors uppförande. Däremot behöver ”hedersmord” inte vara en fråga som är kopplat till kön, eftersom män kan löpa samma risk som kvinnor att utsättas då de uppträtt på ett sätt som dragit skam över familjen. Av rapporterna framgår även att män som är offer för ”hedersproblematik”

Migrationsdomstolen i Malmö, 2008-21-15; UM 8673-08, Migrationsdomstolen i Stockholm, 2008-12-12.

ofta har svårare än kvinnor i motsvarande situation att få hjälp och skydd från myndigheter eller andra organisationer.

Bedömningen av parets skyddsbehov inleds med ett mycket kortfattat resonemang kring flyktingskap. Domstolen anger endast att den instämmer i underrättens bedömning att paret inte åberopat några skäl som medför att de kan betraktas som flyktingar. Därför beviljas inte flykting status.

Domstolen gör bedömningen att paret har grundad anledning att anta att de vid ett återvändande riskerar att utsättas för våld eller andra övergrepp som begås i "hederns namn". Den landinformation som domstolen tagit del av pekar på att det för den som hotas av "hedersvåld" finns vissa möjligheter att få skydd av myndigheterna i KRG-området. Domstolen anser emellertid att situationen syns mycket skör och inte sådan att det är möjligt att generellt förutsätta ett effektivt skydd mot denna typ av övergrepp. Det beaktas särskilt att kvinnans far här en högt uppsatt position i området som myndighetsperson och klanledare, samt att män som riskerar övergrepp som begås "i hederns namn" möter särskilda svårigheter i att erhålla skydd hos myndigheterna.

5.3.3 Domstolens slutsatser

I målet redovisas landrapporter till stöd för situationen för kvinnor som riskerar att utsättas för övergrepp till följd av "hedersproblematik". Från dem dras slutsatsen att kvinnor från den delen av Irak som riskerar att bli offer för "hedersmord" inte kan påräkna samhällets skydd eller fly sin förföljelse inom landet.

Domstolen avskriver utan vidare förklaring yrkanden om flyktingstatus och hänvisar endast till underinstansernas bedömning i denna fråga. Därefter för de själva ett långt resonemang om fruktan för viss behandling (på grund av "hedersproblematiken"). Domstolen kommer till slutsatsen att paret vid en sammantagen bedömning saknar möjligheter att få ett tillräckligt effektivt skydd av myndigheterna i KRG-området mot de övergrepp de riskerar utsättas för. De beviljas därför status som alternativt skyddsbehövande jämlikt 4 kap. 3 § UtlL, samt permanent uppehållstillstånd.

5.3.4 Analys

I förevarande rättsfall berörs inte frågan om flyktingskap annat än rent summariskt och för formens skull. Baserat på rättens sätt att uttrycka sig, har flyktingskap inte ens övervägts. Referatet syftar till att utveckla rättspraxis under skyddsgrunden alternativt skyddsbehövande, vilket är det lagrum kring vilken argumentationen kretsar. Min analys ämnar inte genomlys huruvida paret i det aktuella rättsfallet åberopat tillräckliga grunder för att uppfylla kriterierna i detta lagrum. Referatet kan däremot belysa rättens sätt att resonera kring könsrelaterade skyddsbehov om de argument som används och de omständigheter som åberopas sätts i

förhållande till det faktum att förföljelse på grund av flyktingdefinitionens skyddsgrunder inte överhuvudtaget diskuteras.

Tvångsgifte (vilket kvinnan riskerar) alternativt risk att bestraffas för ett uppträdande som strider mot normer kring kön; hur en kvinna eller man ska bete sig eller leva sitt liv, kan och bör analyseras i termer av könsrelaterad förföljelse. Grund för detta finns att hämta i såväl UNHCRs riktlinjer samt förarbeten från den svenska lagstiftaren. Om religiösa normer utgör grunden för släktens agerande bör fallet även analyseras inom ramen för förföljelse på grund av religiös åskådning. Inget av detta framgår i referatet.

Landrapporteringen som studerats vid bedömningen ger uttryckligen stöd för att bevilja asyl för kvinnor som riskerar utsättas för hedersrelaterade övergrepp och inte kan påräkna skydd från myndigheterna. Men domstolen lyfter samtidigt fram ett resonemang i samma rapport som menar att denna typ av övergrepp inte behöver vara könsbundna, eftersom även pojkar drabbas av övergrepp i ”hederns namn”. Att domstolen valt att inte analysera ärendet i termer av flyktingskap blir särskilt intressant i ljuset av dessa rent juridiska påståenden som återges ur landrapporteringen.

Tvångsäktenskap och därtill relaterade repressalier är en form av förföljelse som vanligen analyseras under skyddsgrunden kön, samt föranleder flyktingskap.¹⁴⁶ Svensk rättsordning har således förmått analysera de normer kring kön som hänför sig till äktenskap och familjefrågor på ett sätt som erkänner den könsrelaterade problematiken. Påtvingat äktenskap nämns i förarbetena som flyktingskapsgrundande omständigheter med hänvisning till de repressalier det kan medföra att bryta mot sådana normer kring socialt kön. Det är anmärkningsvärt att dessa uttalanden inte beaktas i praxis.

De sökande drabbas i detta rättsfall av rättens oförmåga att se kön eller genus som något relationellt och knutet till heterosexuell norm. Orsaker till de övergrepp som paret riskerar är tätt förknippad med rådande normer kring kön och en mansdominerad samhällskultur. En kvinna som inte underkastar sig bortgifte enligt familjens vilja drar skam över familjen genom att bryta mot en socialt föreskriven könsroll. Även den man som inte accepterar familjens manliga överhuvuds önskan om att se sin dotter bortgift med en utvald man bryter på samma sätt mot en föreskriven manlig könsroll. Det är beklagligt att dessa omständigheter avfärdas, som synes endast för att det inte förefaller finnas någon skillnad mellan hur kvinnor och män riskerar drabbas av ”hedersrelaterat” våld. Dessutom kan det ju anses finnas särskild anledning att analysera just mannens skyddsskäl inom ramen för förföljelse på grund av kön. Han löper uppenbarligen samma risk att drabbas av hedersrelaterad förföljelse men all landinformation tyder på att han som man har betydligt svårare att erhålla myndigheternas skydd mot denna förföljelse.

¹⁴⁶ Se hänvisning till rättsfall i tidigare fotnot.

Det som av rätten betecknas som "skam över familjen" och "heder" är i själva verket sociala normer för såväl mäns som kvinnors beteende, vilka får våldsamma konsekvenser för de båda sökande i detta fall. Rätten vilar sin bedömning på antagandet att en förföljelse som båda drabbar män och kvinnor inte kan vara könsrelaterad, och tydligen inte heller föranleda skydd på grund av tillhörighet till viss samhällsgrupp. Detta antagande är djupt besvärande i ljuset av de rättskritiska resonemangen om genus som ett relationellt begrepp. Rätten har missförstått begreppet socialt kön.

6 Analys och slutsats

6.1 Kritiken av flyktingrätten

I den feministiska kritiken av flyktingrätten, vilken återfinns hos Bexelius och Crawley samt stundtals vinner stöd i UNHCRs riktlinjer, framträder två normativa hållpunkter för en nödvändig utveckling av rätten och dess tillämpning.

Först det första finns ett behov av att bryta den normerande uppdelningen av mänskligt liv i offentligt och privat agerande för att se kvinnor som allmänmänskliga istället för en särart med underordnade rättigheter. Detta bör först och främst ske genom att behandling såsom sexuellt våld och våld i nära relationer identifieras som strukturella problem – inte enstaka kriminella handlingar – och att dessa kontextualiseras som politiska frågor för att kunna knytas till skyddsgrunderna i Genèvekonventionen. Övergrepp i privat sfär ska således kopplas till könsmaktstrukturer vilka ska betraktas som en rättvisefråga inom ramen för mänskliga rättigheter.

För det andra ska grunden till könsrelaterad förföljelse sökas genom problematisering av könsroller, eftersom det är genusordningens hierarkier som skapar de våldsamma konsekvenser vilka ska erkännas som förföljelse. Könsroller ska förstås som relationella koncept; kvinnors liv ska inte sättas i opposition till mäns och inte analyseras under en egen skyddsgrund. De sociala implikationerna av att ha ett kön, och de effekter det kan medföra i form av förföljelse, ska analyseras under de huvudsakliga skyddsgrunderna med anläggande av en modern tolkningsram som tar hänsyn till sociala, kulturella, religiösa och andra samhälleliga normer kring kön.

6.2 Förföljelse på grund av kön

UNHCRs riktlinjer och skyddsgrunden kön i svensk rätt utgör två olika rättsliga grepp för att nå en icke-diskriminerande tillämpning av Genèvekonventionen. FN-organet vill med ny terminologi och genusmedveten analys vägleda en mer eftertänksam tillämpning, vilken den drar upp riktlinjer för. Sveriges ansats till problemet är lagtekniskt motiverad och innebär att ett lagrum byts ut mot ett annat som ska anses ha ett utökat innehåll. Svensk rätt tar intryck av UNHCRs riktlinjer och kritik i internationell doktrin, men den rättsliga innebörden av ”förföljelse på grund av kön” tycks vara snävare än den internationellt använda termen ”könsrelaterade skyddsbehov”. Exempelvis innefattar den endast förföljelse som klassificeras under tillhörighet till viss samhällsgrupp och utesluter därför förföljelse som har politisk eller religiös underton.

Såväl svensk rätt som UNHCRs riktlinjer saknar uttryckliga resonemang som kan vägleda en nedmontering av dikotomin mellan offentligt och privat i flyktingrätten. Svensk rätt upprätthåller tvärtom dessa inarbetade synsätt genom förarbetenas sätt att behandla exempelvis våld i nära relationer.

Trots en väl inarbetad terminologi ges inga entydiga svar på när ett övergrepp ska ses som en könsspecifik form av förföljelse och när övergreppet ska anses vara könsrelaterat i sitt motiv. Varken UNHCR eller den svenska lagstiftaren förmår skapa tydliga kopplingar mellan den könsspecifika behandling man säger sig vilka erkänna som förföljelse, och konventionens skyddsgrunder. Begreppsparet får således inte något praktiskt momentum i flyktingrättslig praktik.

Det finns som jag ser det två huvudsakliga diskrepanser mellan svensk rätt och UNHCRs riktlinjer; hanteringen av könsrelaterade skyddsanspråk under en egen skyddsgrund och den rättsliga metodiken vid bedömning av kopplingen mellan förföljelse och skyddsbehov.

I den svenska lagtexten har förföljelse på grund av kön inordnats under grunden tillhörighet till viss samhällsgrupp. Könsrelaterad förföljelse som hänför sig till förföljelse på grund av religiös eller politisk åskådning diskuteras förvisso i förarbetena, men tycks lagtekniskt inte omfattas av lagändringen. Genom att fokusera på könstillhörighet, och tillhörighet till viss samhällsgrupp, kommer de andra skyddsgrunderna inte att beaktas vid bedömning av könsrelaterade skyddsanspråk. Kön tillskapas felaktigt som egen skyddsgrund i svensk rätt. MIG 2008:39 och MIG 2011:8 illustrerar att resultatet av denna lagstiftningsteknik är en default-förståelse om förföljelse i privat sfär, som utgår från familj, släkt eller klanmedlemmar, vilken föranleder att förföljelsen inte antas handla om religion eller politik utan om kön som en viss samhällsgrupp. I åtminstone ett av fallen borde förföljelse på grund av religion ha diskuteras, vilket dock inte förekommer i domskälen. Att bedömningen av kvinnors skyddsbehov inte sker gentemot samtliga skyddsgrunder är olyckligt eftersom det hindrar en utveckling av rätten där kvinnors problem ses som allmänmänskliga och där förföljelse i privat sfär politiseras.

Svensk rätt tycks enligt mig ha utformats från en selektiv läsning av UNHCRs riktlinjer vad gäller den kausala länken till skyddsgrunden. Förarbetena förklarar att förföljelse som utgår från icke-statlig aktör saknar koppling till skyddsgrund om inte sådan koppling kan sökas i diskriminerande attityder till kvinnor hos hemlandets myndigheter. I fråga om hemlandets skydd sker en vanskelig förskjutning från UNHCRs rekommendationer genom att alla skyddsanspråk som rör förföljelse i privat sfär buntas samman. Därigenom blir myndigheternas inställning till den skyddsbehövande alternativt de förmodade motiven till deras brister i skyddsförmåga en avgörande fråga i ärenden som exempelvis rör tvångs gifte, hustrumisshandel, hedersmord och könsstympning osv. Samtliga rättsfall illustrerar denna förståelse av flyktingrätten, vilken grundar för rättstillämpning som behandlar varje övergrepp som enskild

kriminell handling. Det är djupt problematiskt att våld och andra kränkningar av kvinnors mänskliga rättigheter presenteras helt utan problematiserande resonemang kring dess orsaker och kopplingar till könsmaktstrukturer.

I förarbetena hanteras våld mot kvinnor i nära nog trivialiserande ordalag med svepande hänvisningar till att det alltid motiveras av otrohet och svartsjuka. Könsmaktstrukturer nämns förvisso, men endast som ett eventuellt inslag i orsakerna till att kvinnan i fråga inte får skydd av hemlandets myndigheter, inte som orsak till våldet och risker för förföljelsen i sig. Detta ger sken av att risk för förföljelse inom den privata sfären, vilken ofta drabbar kvinnor, inte i sig självt anses vara skyddsgrundande eller kopplat till sociala könet. Att våldet depolitiserar på detta sätt får de ovan beskrivna effekterna i rättspraxis, där våldet i privat sfär inte ensamt kan kopplas till en skyddsgrund.

Även om socialt kön och vikten av en genusmedveten tillämpning av Genèvekonventionen understryks i delar av förarbetena visar tillämpningen av den nya skyddsgrunden i praxis på en bristande förståelse av kön som socialt konstruerat. Socialt kön omtalas inte och tolkas inte in i rättstillämpningen. Exempelvis illustreras detta av MIG 2011:6, där kön knappt diskuteras trots att det rör ett tvångsgifte och ”hedersproblematik”. Det blir tydligt att domstolen inte ser till eller har beaktat socialt kön. Den förföljelse som de sökande riskerar, erkänns inte som flyktingskap, än mindre diskuteras den inom ramen för Genèvekonventionens flyktningbegrepp. Att så inte sker tyder på att rättstillämparen inte har förstått innebörden av socialt kön. Domskälen hanterar frågan om kön som en ren diskrimineringsfråga och likheter eller skillnader mellan män och kvinnor blir grunden för analysen snarare än huruvida rättigheter kränks på grund av föreställningar kring kön eller könsmaktstrukturer. Genom denna för flyktingrätten väldigt traditionella form av rättstillämpning positioneras könsrelaterade skyddsbehov och kvinnors rättigheter som en fråga om särart, istället för att handla om ifrågasättande av könsroller.

6.3 Slutsatser

Uppsatsens övergripande syfte har varit att undersöka om den aktuella lagstiftningen som tillskapar kön som skyddsgrund förmår möta de behov av förändrad tillämpning av Genèvekonventionen som uppställs av feministiska rättskritiker. Dessa behov har formulerats och sammanfattats i avsnitt 3.3. Skyddsgrundens rättsliga innebörd har redovisats i kapitel 4 och analyserats både i avsnitt 4.5 och i ovanstående analysavsnitt.

Lagstiftarens problembeskrivning utgår inte från ett behov av att ifrågasätta den inarbetade manliga normen inom den svenska och internationella flyktingrätten, utan ifråga Sveriges behov av att ha en lagstiftning som överensstämmer med andra konventionsstater och EU-länder. Det är väldigt tydligt att lagändringen inte syftar till att förmå lagens tillämpare och

utövare att göra en vid och inkluderande tolkning av Genèvekonventionens hela flyktingsbegrepp som tar hänsyn till kvinnors erfarenheter av förföljelse och flyktingskap. Precis som det uttrycks i förarbetena är målet med lagändringen att forma ett utrymme för att ge kvinnor i vissa specificerade situationer flyktingsstatus med förklaringen att de utgör en särskild samhällsgrupp i konventionens mening. Med denna snäva avsikt lyckas man helt klart med sitt syfte och lagen tillämpas troligen så som lagstiftaren avsett. Däremot kan man inte säkerställa att den täcker skyddsbehoven hos de kvinnor som flyr från könsrelaterad förföljelse.

I de vilseledande resonemangen om övergrepp i nära relationer och att dessa inte ensamt kan knytas till en skyddsgrund eftersom de hänför sig till svartsjuka, bidrar förarbetena till en ej genusmedveten tolkning som bibehåller den för kvinnor förödande dikotomin mellan privat och offentlig sfär. Bilden av vad förföljelse på grund av kön är vidgas inte från vad den tidigare varit. Den nya lagstiftningen ifrågasätter på så sätt inte könsstrukturerna i sig och inte deras inverkan på kvinnors möjlighet att få skydd. Kön som skyddsgrund omfattar endast de slag av könsrelaterad förföljelse som ryms inom den nya tolkningen av tillhörighet till viss samhällsgrupp. Huruvida övriga slag av könsrelaterad förföljelse kan föranleda flyktingskap blir då höljt i dunkel. En fråga som bör utredas ytterligare är hur kvinnors asylskäl analyseras inom ramen för de övriga skyddsgrunderna, särskilt med tyngdpunkt på politisk förföljelse.

De rättsfall som analyserats ovan illustrerar hur den svenska lagstiftningstekniken riskerar leda till att asylansökningar som aktualiserar någon form av könsrelaterad problematik automatiskt analyseras endast under grunden tillhörighet till viss samhällsgrupp. Detta går tvärt emot vad som rekommenderas enligt UNHCR, den svenska offentliga utredningen och doktrin inom mänskliga rättigheter. Att kön placerats under samhällsgrupp är vidare mycket problematiskt eftersom det omöjliggör utveckling i genusmedveten riktning av de andra skyddsgrunderna och politiserande av kvinnors privata sfär. Det sker heller ingen utveckling i praxis av hur bedömning av vad som utgör en samhällsgrupp ska ske vilket illustreras av rättsfallet som behandlar Somalia. Även i refererade rättsfall fastställs endast summariskt och med hänvisning till förarbetenas formuleringar att förföljelsen grundar sig på den sökandes kön.

Även om lagstiftningsarbetet kring den nya skyddsgrunden skapar ett stort rättsligt stoff som behandlar könsrelaterad förföljelse förmår denna lagändring inte tillgodose de könsrelaterade skyddsbehov som identifierats genom rättskritisk feministisk analys av flyktingrätten. Den svenska rätten har en del gemensamma problemformuleringar med den feministiska analysen; främst talet om genus som ett socialt kön och viljan att se könsspecifik och könsrelaterad förföljelse som ett begreppspar. Däremot saknar flyktingrätten alltså en analys av så kallade könsspecifika förföljelseformer som knutna till relationer mellan könen samt en förmåga av koppla dem till någon av skyddsgrunderna i Genèvekonventionen.

Den allvarligaste diskrepansen mellan svensk rätt och den externa kritiken av rätten är dock att den manliga normen i flyktingrätten inte utmanas i den rättsliga systematik som den nya skyddsgrunden tillför. Orsakerna till detta kan hänföras till de brister i svensk rätt som i avsnitt 4.5 visade på skillnader mellan UNHCRs riktlinjer och den svenska rätten; Övergrepp mot kvinnor i privat sfär förblir något som särskiljts från de övriga skyddsgrunderna genom tillskapandet av den nya grunden kön där plats bereds för dessa kvinnliga skyddsbehov. Samtidigt betraktas övergrepp som hänför sig till familjelivet alltjämt som något privat och enskilt som inte får en samhällelig och flyktingrättslig relevans förrän rättsväsendet i hemlandet bevisas ovilliga att skydda kvinnor just för att de är kvinnor. Tillsammans får dessa rättsliga grepp effekten att grova kränkningar av kvinnors mänskliga rättigheter, vilka härrör från den hierarkiska relationen mellan könen och könets sociala konstruktion, lämnas utanför den allmänna utvecklingen av flyktingrätten. På grund av en bristande genusanalys förblir den manliga normen kvar inom svensk asylrätt, trots allt tal om kvinnors könsrelaterade skyddsbehov. I bästa fall kan kvinnor erhålla skydd i Sverige men inte i egenskap av människor, utan i egenskap av kvinnor.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Dir. 2002:49

SOU 2004:31, Flyktingskap och könsrelaterad förföljelse

Prop. 2005/06:6, Flyktingskap och förföljelse på grund av kön eller sexuell läggning

Prop. 2009/10:31

Bet. 2009/10:SfU8

Rskr. 2009/10:133

Rättsfall

Utlänningslagen – Vägledande beslut, UN 328-97

UM 271-07, Migrationsdomstolen i Stockholm, 2007-04-25

MIG 2008:39, Migrationsöverdomstolen, 2008-11-21

UM 8673-08, Migrationsdomstolen i Stockholm, 2008-12-12

UM 3105-08, Migrationsdomstolen i Malmö, 2008-12-15

MIG 2011:6, Migrationsöverdomstolen, 2011-03-09

MIG 2011:8, Migrationsöverdomstolen, 2011-04-21

UM 14795-10, Migrationsdomstolen i Stockholm, 2011-05-11

EU-rättslig lagstiftning

RÅDETS DIREKTIV 2004/83/EG av den 29 april 2004 om miniminormer för när tredjelandsmedborgare eller statslösa personer skall betraktas som flyktingar eller som personer som av andra skäl behöver internationellt skydd samt om dessa personers rättsliga ställning och om innehållet i det beviljade skyddet, EUT L 304, 30.9.2004, s. 12, CELEX nr 32004L0083. (Skyddsgrundsdirektivet)

Internationella överenskommelser

1951 Convention relating to the Status of Refugees

1967 Protocol relating to the Status of Refugees

Litteratur

de Beauvoir, Simone, Det andra könet, Nordstedts, Stockholm, 2002

Bexelius, Maria, Asylrätt, kön och politik: en handbok för jämställdhet och kvinnors rättigheter, Rådgivningsbyrån för asylsökande och flyktingar, Stockholm, 2008

Bexelius, Maria, Kvinnor på flykt: en analys av svensk asylpolitik ur ett genusperspektiv 1997-2000, Rådgivningsbyrån för asylsökande och flyktingar, Stockholm, 2001

Crawley, Heaven, Refugees and gender: law and process, Jordan, Bristol, 2001

Freedman, Jane, Gendering the international asylum and refugee debate, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2007

Gemzöe, Lena, Feminism, Bilda, Stockholm, 2002

Gunnarsson, Åsa & Eva-Maria, Svensson, Genusrättsvetenskap, Studentlitteratur, Lund, 2009

MacKinnon, Catharine, Are women human? And other international dialogues, Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Mass., 2006

Pettersson, Hanna, Frihet från underordning: en kritisk rättsvetenskaplig studie av diskriminering av deltidsarbetande och visstidsanställda, Bokbox, Diss. Lund : Lunds Universitet, 2012, Malmö, 2012

Sandgren, Claes, Vad är rättsvetenskap?, Festskrift till Peter Seipel, Nordstedts Juridik AB, Stockholm, 2006

Spijkerboer, Thomas, Women and Refugee Status: Beyond the public/private distinction, Emancipation Council, Haag, 1994

Spijkerboer, Thomas, Gender and refugee status, Ashgate, Aldershot, 2000

Tollin, Katharina & Törnqvist, Maria, Feministisk teori i rörliga bilder, Liber, Malmö, 2005

Wikrén, Gerhard & Sandesjö, Håkan, Utlänningslagen: med kommentarer, 9. uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 2010

Artiklar

Folkelius, Kristina och Noll, Gregor, 'Affirmative Exclusion? Sex, Gender, Persecution and the Reformed Swedish Aliens Act', *International Journal of Refugee Law*, vol. 10, no. 4, 1998, s. 608-636

Övriga källor

UNHCR, United Nations High Commissioner for Refugees, States Parties to the 1951 Convention relating to the Status of Refugees and the 1967 Protocol, 2011-04-01, hämtat 2012-05-21 från <http://www.unhcr.org/3b73b0d63.html>

UN Human Rights Council, Report of the Special Rapporteur on Violence against Women, its Causes and Consequences, Yakin Ertürk : addendum : 15 years of the United Nations SR on violence against women, its causes and consequences (1994-2009): a critical review, 27 May 2009, hämtad 2012-05-21 från: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4a3f5fc62.html>

UNHCR GUIDELINES ON INTERNATIONAL PROTECTION: Gender-Related Persecution within the context of Article 1A(2) of the 1951 Convention and/or its 1967 Protocol relating to the Status of Refugees (UNHCR Guidelines on Gender-Related Persecution)

UNHCR, Handbok om förfarandet och kriterierna vid fastställande av flyktingars rättsliga ställning, andra tryckningen, Stockholm, 2001

Migrationsverkets skrivelse till regeringen, 2001-02-02. Förföljelse på grund av kön - grunder för uppehållstillstånd, SIV - 129-2000-5900.